

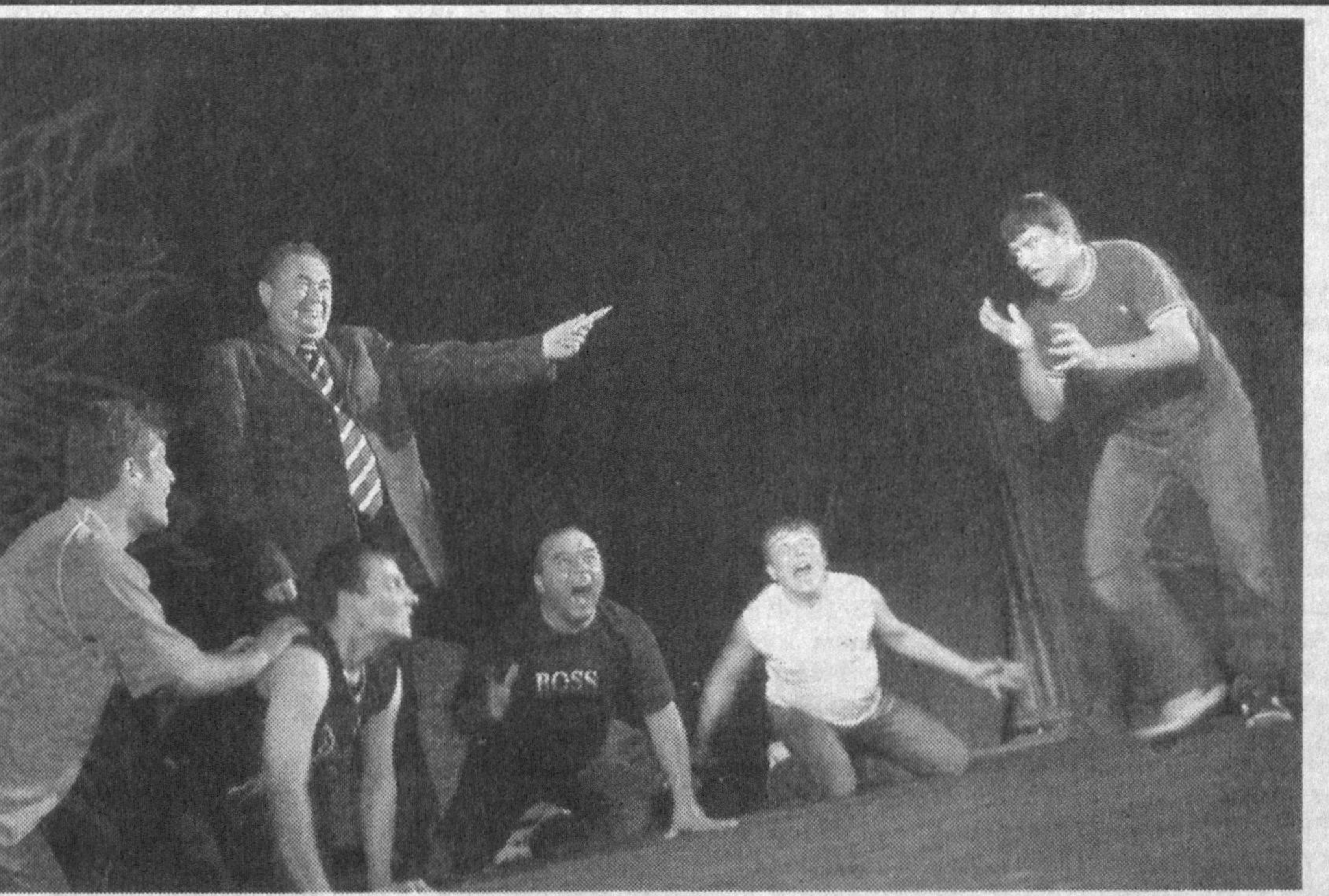
O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ҚОҲИРА ТААССУРОТЛАРИ

Муқимий номидаги ўзбек давлат музикий театрида сахнага қўйилган «Тўда» спектакли (Насрулло Қобул асари, Бахрулло Лутфуллаев музикаси) Миср Араб Республикасида ўтган XVII аънавий халқаро театр фестивалида намоиш этилди. Тўқсондан ортиқ мамлакат театрлари қатнашган бу фестивалда «Тўда» спектакли «Энг долзарб муаммо учун» совринига сазовор бўлди. Асосий образларни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Турғун Бекназаров (Сухроб) билан бир қаторда, истеъдодли ёш актёрлардан Азизхон Латипов (Самандар), Маърифат Ортиқова (Камола), Иқбол Ортиқов (Абду), Олтинбек Сафаралиев (Асад), Муножот Алимбоева, Умид Шодмонов, Музаффар Ҳамидовлар ижро этдилар. Спектакл режиссёри, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Мирза Азизов фестивал таассуротлари ва режалари ҳақида куйидагиларни гапириб берди:

— Фестивал қатнашчилари ҳам, томошабинлар ҳам спектаклимизни яхши кутиб олишди. Бу асар аср вабоси бўлган гиёҳвандликка қарши курашга бағишланган. Томошабинлар олиқши кайфиятимизни кўтарди. Анжуманда қатнашишимизда Маданият ва спорт ишлари вазирлиги, «Ўзбектеатр» бирлашмасининг хиссаси катта бўлди. Жамоамиз ёшларнинг ташаббуси билан Насрулло Қобул асарини таянлаб олдик. Унга композитор Бахрулло Лутфуллаев музика басталади. Махсус балетмейстер чакртирилиб, реп услубида рақслар тайёрланди. Бир чимдим гиёҳванд моддага онасини алмаштиришга ҳам тайёр турган гиёҳвандлар гуруҳини қашқирлар кўринишида олдик. Асосий ролларни, боя айтаганимиздек, ёшларга ишониб топширдик. Натижа ёмон бўлгани йўқ. Диплом иши бўлган ана шу спектакл билан халқаро театр фестивали совринини қўлга киритдик. Бошқа мамлакатларнинг спектаклларини ҳам қизиқиб кўрдик. Менда Қатар давлати жамоасининг спектакли ўзгача таассурот қолдирди. Дастлабки хулосалардан бири шуки, ёш режиссёрларни янада фаолроқ ишлашга жалб этишимиз лозим. Очиги, республикамиз театрларининг актёрлари бир-бирларининг спектаклларини бориб кўрмайдилар. Аксинча, ўзаро ҳамкор бўлишимиз, бир-биримиздан ўрганишимиз, ўргатишимиз керак. Шундагина ютуқ ва камчиликларимизни кўрамай, нуқсонларни бартараф этиш йўллари ахтарамиз. Ҳозир Наҳот Ҳожиев режиссёрлигидаги «Ўткинчи бахт» филмида рол ижро этаялман. «Гулхан атрофидагилар» видеофилмига овоз беришда қатнашдим. Режиссёр Аҳад Фармонов билан Собир Абдулла ва Тўхтасин Жалиловларнинг юз йиллигига тайёргарлик ишларини олиб бораёмиз.

Р. ХИДИРОВА ёзиб олди.
СУРАТДА: «Тўда» спектаклидан кўриниш.

ТАРАҚҚИЁТ АСОСИ

Мамлакатимизнинг бундан 13 йил муқаддам қабул қилинган Конституцияси барча хусусийларни билан шўролар давридаги Конституциялардан тубдан фарқ қилади. Зеро, у мавжуд демократик тамойиллар ва миллий қадриятларни, мустақил давлатчилик асосларини ўзида акс эттирган илк Асосий Қонундир. Ундаги ҳар бир модда ўз эркини қўлга киритган халқнинг асрий орзу-умидларини ўзида мушаххаслаштирган.

Ўзбекистон — кўпмиллатли давлат. Мамлакатимизда 130 дан ортиқ миллат ва эл-вакиллари истиқомат қилади. Асрлар давомида Буюк Ипак йўлининг марказида жойлашган юртимизда дунёнинг турли бурчакларидан келган кишилар ўзаро мулоқотда бўлганлар. Халқимизга хос бўлган бағрикенглик, меҳр-оқибат, хайрихолик фазилатлари илдизи ҳам ана шу жараёнлардадир. Шунинг учун ҳам Мустақилликнинг илк кунларидан бошлаб мамлакатимиз раҳбари Ислоҳ Каримов бошчилигида ишлаб чиқилган ички сиёсатда миллатларaro тотувликни, диний бағрикенгликни таъминлаш, шу заминда яшаётган барча халқлар вакиллари ўртасида дўстлик ва қардошлиқ туйғуларини мустаҳкамлаш алоҳида ўрин тутди. Ўзбекистонда яшовчи барча халқлар вакиллари билан мамлакат маданий, иجتимоий, иқтисодий ва давлат тизимида иштирок этиши учун барча шароитлар яратилган.

Мақор тамойиллар Конституциямизда ҳам ўз ифодасини топган. Жумладан, 8 ва 18-моддаларда шундай дейилади: «Ўзбекистон халқини миллатидан қатъи назар, Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари ташкил этади... Барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, irqи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий маънаидан қатъи назар, қонуни олдида тенгдирлар».

Ушбу моддаларда Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг муҳим жиҳати ўз ифодасини топган. Зеро, унда белгиланган меъёрлар бошқа давлатларнинг Конституцияларида учрамайди. Агар шўролар даврини эслайдиган бўлсак, халқ турли синфларга — ишчилар, деҳқонлар, зиёлилар ва бошқа тоифаларга бўлиниб таърифланарди. Бой-бадавлат, ишбилармон кишилар ёт умурлар сифатида таъқиб остига олинганлиги ҳеч кимга сир эмас. Ишчилар илгор синф сифатида имтиёзга эга бўлсалар, зиёлилар ва диндорларга доимо шубҳа билан қаралган.

Конституциянинг 4-моддасида баён этилган қондалар ҳам эътиборга молик. Унда шундай дейилади: Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида истиқомат қилувчи барча миллат ва эл-вакиллари тиллари, урф-одатлари ва аънавалари ҳурмат қилинишини таъминлайди, уларнинг ривожланиши учун шароит яратди». Мақор таллаблар мамлакатимизда қатъий билан амалга оширилмоқда. Бугунги кунда Ўзбекистон аҳолисининг 80 фоизга яқинини ўзбеклар, 20 фоиздан ортингини — қорақалпоқлар, тожиклар, руслар, қозоқлар, татарлар, қирғизлар, корейлар, туркманлар ва бошқа миллат ҳамда эл-вакиллари ташкил этади. Улар Конституцияда ва Ўзбекистон қонунларида белгиланган қўйилган барча ҳуқуқ ва эркинликлардан фойдаланмоқдалар. Ўзбекистонда яшаётган кўп сонли миллатлар вакиллари ўз она тилларида ўқиш имкониятига эга. Жумладан, 762 мактабда рус тилида, 581 мактабда қозоқ тилида, 376 мактабда қорақалпоқ тилида, 318 мактабда тожик тилида, 64 мактабда туркман тилида, 56 мактабда қирғиз тилида таълим берилди. Миллий Теледиоркомпания ва хусусий студиялар ўзбек тилидан ташқари қорақалпоқ, қирғиз, қозоқ, тожик, рус, корей, татар, уйғур ва бошқа тилларда кўрсатув ва эшиттиришлар олиб борадилар. Миллий Теледиоркомпаниянинг «Дўстлик» халқаро канали эса мамлакатимиздаги турли миллат вакиллари ҳаёти ва уларнинг жамоат бирлашмалари фаолиятини мунтазам ёритиб боради.

1992 йилда ташкил этилган Байналмилал маданият маркази мамлакатимиз раҳбариятининг миллатларaro муносабатларга бўлган эътибори ва ғамхўрлиги нишонасидир. Ҳозирги пайтда у Ўзбекистон ҳудудида фаолият олиб бораётган 140 дан ортиқ миллий маданий марказлар фаолиятини мувофиқлаштиришда, уларга ташкилий ва методик ёрдам кўрсатмоқда. Байналмилал маданият марказининг асосий вазифаси миллатларaro муносабатларни янада такомиллаштириш, мамлакатимизда яшаётган турли миллат ва эл-вакиллари билан миллий-маънавий аҳтиёжларини қондириш, ҳар бир миллатга хос урф-одат ва аънаваларни сақлаб қолишда миллий маданий марказларга кўмаклашиш, бағрикенглик тамойилларини қарор топтиришга қаратилган жамоатчилик ташаббусларини қўллаб-қувватлашдан иборат. Шунинг ҳам алоҳида таъкидлаш зарурики, бундай тизимла атрофдаги давлатларнинг бир-бирларида ҳам йўқ.

Байналмилал маданият маркази Ўзбекистонда яшаётган турли миллат фарзандларининг учрашуви жойи, ўзига хос Дўстлик уйига айланган. Бу ерда мунтазам равишда халқ байрамлари, фестиваллар, учрашувлар, таниқли маданият арбобларининг чиқишлари, семинарлар, конференциялар ўтказиб турилади. Шу кунларда «Ўзбекистон — умумий уйимиз» дўстлик ва маданият фестивалнинг яқинловчи босқинини ўтказишга қизгин хозирлик қилинмоқда. Фестивалнинг биринчи босқини йил давомида Қорақалпоқнинг Республикаси ва барча вилоятларда ўтказилди. У миллий маданий марказларнинг бадий ҳаваскорлик тўғрисидаги истеъдодли ёшлар борлигини намоиш этди. Фойдалан иштирокидаги гала-концертни 10 декабр кунли Алишер Навоий номидаги Академик Катта театр биносидан ўтказиш мўлжалланмоқда.

Конституция қабул қилинган кун дини ва миллатидан қатъи назар, юртимизнинг барча фуқаролари учун катта байрам. Чунки у овоз халқнинг ҳуқуқ ва эркинликларини қамқолаган, мамлакатимизнинг барқарор тараққиёти учун замин яратган ҳужжатдир. У мустақил Ўзбекистоннинг илк Асосий қонунидир.

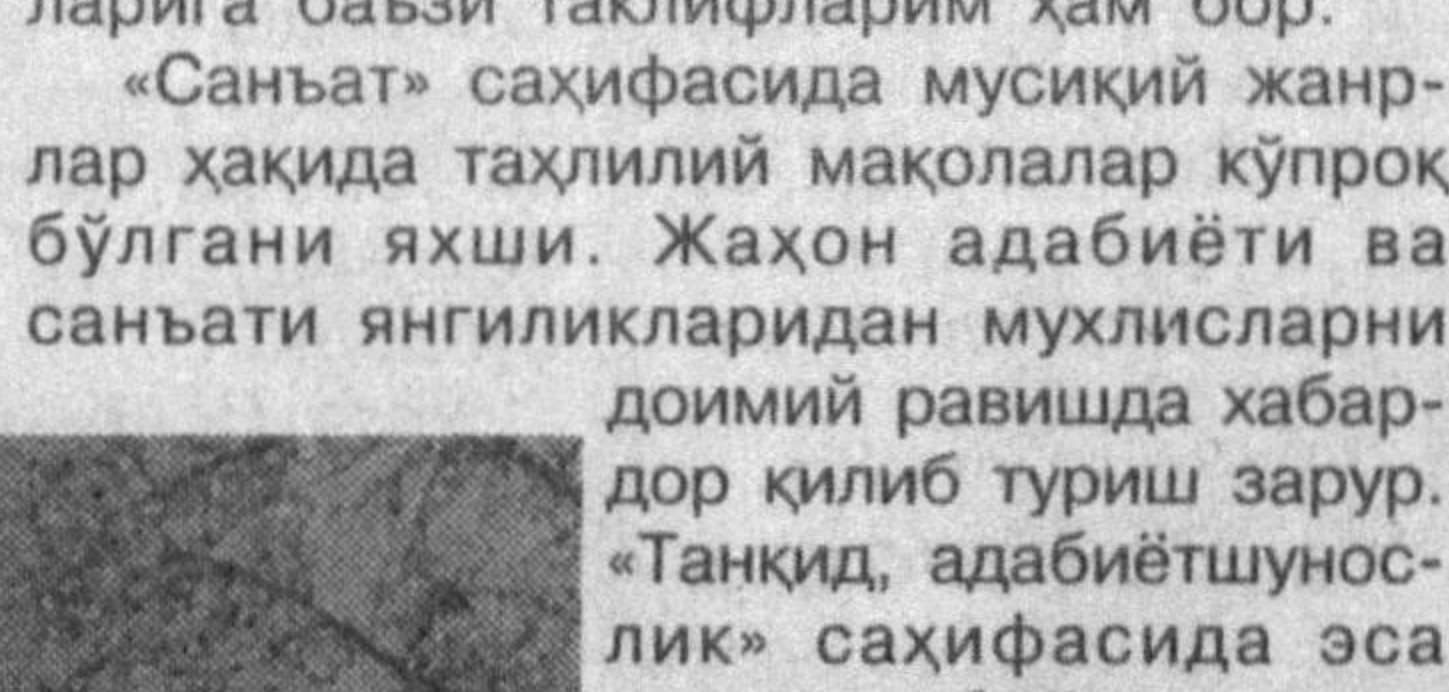
Насриддин МУHAMMADIEB,
Байналмилал маданият маркази директори

МАТБУОТ — МАСЪУЛИЯТЛИ МИНБАР

Газетасон мактуби

Мен бу гапларни мақтов учун айтаётганим йўқ. Бинобарин, газета ижодкорларига баъзи тақдирларим ҳам бор.

«Санъат» саҳифасида музикий жанрлар ҳақида таҳлилий мақолалар кўпроқ бўлгани яхши. Жаҳон адабиёти ва санъати янгиликларидан мухлисларни доимий равишда хабардор қилиб туриш зарур. «Танқид, адабиётшунослик» саҳифасида эса янги адабий жанрлар ҳақида, савия ўлчовларини четлаб ўтган «асар»ларга муносабат кам. Мен интернетдан фойдаланишни билмайман, лекин ёшлар техниканинг бу ютуғидан имкон қадар фойдаланади. Эшитишимча, хорижда чиқатиладиган ҳар бир газетанинг, бизда эса айримларининг ўз сайтлари, электрон манзиллари (e-mail) мавжуд экан. Нега республиканинг йирик, кўзга кўринган нашри хисобланган «ЎЗАС»нинг интернет сайти йўқ?

Гални мухтасар қилиш олдидан газета жамоасига зиё бўлишидек шарафли ишларида собит бўлишни талаб қоламан!

Равшан ТОШБОЕВ

Дўстлик тумани

Бир умр болалар билан ишлашнинг ҳам ўзига яраша завқи бўлади. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Ёдгора Зиёмухаммедова Республика ёш томошабинлар театрида 30 йил мобайнида ижодий фаолият кўрсатиб келаркан, ҳамон бувиси берган ном билан «миттигина», бағрикенг, сахнада талайгина болакайлар образларини яратиб, «ўғил бола» ҳам бўлган «дадасининг чиробони».

Ўз ижодий фаолиятини болалик чоғида санъат дароҳига қўнган чумчука каби «Ўзбекфилм»да бошлаган Ёдгора моҳир санъаткор, дубляж режиссёри Мукамбар Раҳимова бошчилигида қатор филмларда болаларни ўзбекча сўзлаган. «Хаёлпарастлар», «Диққат: тошбақа», «Қор маликаси», «Отни ким эгарлайди?» филмларидаги йигитчаларни Ёдгора сўзлаган бўлса ҳам, ҳалигача кўпчилик уларга қиз бола овоз бергани сезмаган. Хуллас, унинг болалиги санъат билан, кино билан ҳаммаган ўтган...

Кейинчалик Тошкент театр ва рассомлик санъати институтида Ёдгорага курс раҳбари Нина Тимофеевна ва сахна нутқи профессори Назира Аҳмедовалар онадай азиз бўлган бўлсалар, театрдан Ўзбекистон халқ артистлари Манзура ая Ҳамидова, Муҳаббат Йўлдошева, Обид Толипов, Лутфулла Саъдуллаев, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Тамара Ҳамидова, Гулчеҳра Саъдуллаева, труппа бошлиғи Галсара Деҳқонвалар ҳам она, ҳам ота, ҳам ака, ҳам опа сифатида Ёдгорани авайлашди, маҳоратининг ўсишига ўз хиссаларини қўшишди. Театр режиссёрлари эса профессионал актрисага турли-туман образларни яратишга имкон бердилар ва Ёдгора уларнинг ишончларини оқлади. Сахнада бирин-кетин яратилган бу роллар — етимча Меҳри («Эски шаҳар гаврошлари»), Леша («Вадодор»), болакай Нурғози («Оқ кема»), Витя («Ўз уйингдасан»), Малика («Сенинг тақдиринг»), Мидхат («Олов қалблар»), Эртанчи аёл («Дарбадар фариб»), ўқитувчи («Захарли тоғчилар») ва бошқалар ёш томошабинлар учун ибратли, яхшиликча чорловчи хислатлари билан ажрალიб туради. Ёдгора мухбирлар билан қўнган сўхбатлардан бирида шундай деган эди: «Менинг бир жоним театрдан, бир жоним дубляжда, яна бири телевидениеда бўлса, қолгани уйда».

Истеъдодли актрисага жони омон бўлишини, сахнада асло чарчамаслигини талаб қоламиз.

Т. ЙЎЛДОШЕВ

ХОНАНДАНИНГ ЯНГИ ДАСТУРИ

«Зарафшон» концерт залида истеъдодли эстрада хонандаси Моҳира Асадованинг ижодий кечаси бўлиб ўтди. Ўз репертуарини замонавий қўшиқлар билан бойитиб бораётган қўшиқчининг кўпдан-кўп мухлислари унинг ижросидаги янги туркум қўшиқларни мароқ билан тингладилар. Халқимизнинг маънавий қадриятларига бағишланган бу дастур кўпчиликка маъқул бўлди. Хонанда инглиз ва турк тилларида ҳам маҳорат билан қўйлаб, мухлисларини хушнуд этди.

— Ҳар бир хонанда ўз ижодида жамият ҳаётида бўлаётган ўзгаришларни, мухлислари ундан қандай қўшиқлар кутаётганини хисобга олиш керак, — дейди хонанда. — Мен кейинги пайтларда дунёнинг бир қатор мамлакатларида бўлдим, турфа хил тингловчилар билан учрашдим. Аммо Ватан соғинчи, Ватан туйғусини ҳеч нарсага алиштириб бўлмайди. Шу боисдан ҳам шу мавзуда бир неча янги қўшиқлар тайёрладим. Ниятим уларни мухлисларимга совға қилиш.

Истеъдодли хонандага янги ижодий парвозлар тилаймиз.

Ўз ахборотимиз

«ЛИСОНУТ—ТАЙР» САХНАДА

Улуғ мутафаккир Алишер Навоий асарларини сахнада кўриш, унинг бетакрор ҳақрамонлари билан театр тилида сўхбатлашиш мухлислар учун қанчалик қизиқарли ва ҳаяжонли бўлса, бу буюк зот асарларига қўл уриш ҳар қандай режиссёр учун масъулиятли, айна дамда шарафли ҳамдир.

Ўзига хос талқини, оригинал иш услуби билан кенг жамоатчилик орасида танилиб қолган истеъдодли режиссёр Авлиёқули Ҳўжақули шундай масъулиятли ишга қўл урди. Ўзбек Миллий академик театри жамоаси билан хамкорликда Алишер Навоийнинг «Лисонут-тайр» ва Фариддин Атторнинг «Мантук-тайр» асарлари асосида «Қўшлар тили» спектаклини сахнага олиб чиқди.

Эътиборли томони шундаки, спектаклдаги асосий ролларни Нодир Мирзааҳмедов, Улуғбек Хайдаров, Аваз Қодиров, Жамшид Хакимжонов, Лазиз Мусаев сингари ёш актёрлар ижро этмоқдалар.

ҲИСОБОТ КЎРГАЗМА

Ўзбекистон Бадий Академиясининг кўرғазмада залида академия аъзоларининг ижодий кўрғазмаси бўлиб ўтди. Мақор кўрғазма Бадий академиянинг 9 йиллиги арафасидаги ўзига хос ижодий ҳисобот бўлиб, унда ўттиздан ортиқ рангтаъсирчи хайкалтарош ва графика усталарининг 150 дан ортиқ асарлари намоиш этилди.

Кўрғазмадаги бир-бирдан мукаммал, катта маҳорат билан чиқилган суратларда ўзбек рангтаъсир мактаби янги-янги реалистик талқинда ривожланиб бораётганини кўрамиз. Масалан, танқили рассом, академик Раҳим Аҳмедовнинг 2004 йили яратган «Қиш манзараси»ни кўрганингизда гўё ўзингизни қор кўйнида сезиб, қишнинг нафаси димоғингизга урилгандек бўлади. Шунга ўхшаш томошабинни ўйлантирадиган, ҳаяжонга соладиган суратлар номларини қўйлаб келтириш мумкин. Айниқса, Ж.Умарбеков ва Акмал Нурнинг асарлари ўзига хослиги ва манзаралардаги бетакрор топилмалари билан ажрალიб туради. Уларнинг асарларидаги бўёқлар ҳам гаройиб афсонани эслатади. Шу кунги кўрғазмага йиғилган юзлаб томошабинларнинг кўзларида ҳайрат ва қувонч порлаганини кўрдик.

Кўрғазманинг очилиш маросимида халқимизнинг кўпгина машҳур рассомлари иштирок этдилар. Қўллуғ ўшини нишонлаётган Саъдулла Абдуллаев, Лекин Ибрагимов, Марат Содиқов, Шарофиддин Юсупов, Илҳом Жабборов каби таниқли рассомларга Бадий академиянинг совғалари топширилди.

Индирра ТОЖИБОЕВА

БУГУНГИ СОНДА:

- 2 ОЛИМА ЮРГАН ЙЎЛААР
- ТИЛСИМИНИ ТИЛЛО КАЛИТИ 3
- ЧЎЛПОН ВА ТАНҚИД 4
- 5 БАПЕТ МАКТАБИДА... ОПТИМИШ ЁШИЛЛАР
- ФАҚАТ ЭҲТИЁТ БЎЛИНЛАР 6

ГАЗНИНГ ТАГИ МЎЛМИ?

«Интермобилгаз» компанияси директорлар кенгаши раиси Муртазо Султоновнинг «Истиқлол ва иқтисод» рунки остида берилган «Газ қулайми ёки бензин?» сарлавхали мақоласини катта қизиқиш билан ўқиб чиқдим. Муаллиф газнинг автомобил ёнилғисига сифатида бензиндан бир неча баробар афзаллигини жуда қўллаб дадиллар асосида исботлаб берганига қўйил қолдим.

«Газ қулайми ёки бензин?», «ЎЗАС», 11 сентябр 2005 йил

Анонс

Айниқса, ҳозиргидай бензин тақчил бўлиб, вилеят ва туманларимизда ёнилғининг бу тури билан чайқовчилик қилиш ҳоллари ҳам учраётган, мўмай пул деса ўзини томдан ташлашдан ҳам қайтмайдиган баъзи ноинсоф кимсалар эса таркиби нимадан иборатлигини билиб бўлмайдиган аллақандай суоқликни шиша ва елим балонларга тўлғазиб пуллаётган ва бу билан машиналар моторига техник шикаст етказиб қўйган айни кунларда «Газ қулайми ёки бензин?» деган саволга, албатта, ҳаммамиз баралла жўр бўлиб «Газ қулайди» деб жавоб берамиз.

Фақат бир савол қилиб қолди: газнинг таги серобми? Билишимизча, автоёнилғи сифатида ишлатиладиган уша газ ҳам ўзимизнинг Муборагу Шўртан, Кўкдўмалоку Устирт чўлларида, Орол денгизининг эндиликда суви қочган жойларида очилган янги конлардан олинаётган экан. Бу конларнинг бойликларини биз, биринчи навбатда, аллақачон газлаштирилган шахар ва қишлоқларимиздаги истеъмолчиларга етказиб беришимиз керак эмасми? Ахир қишлоқ қишлоқларида аллақачон газлашган қишлоқларимизни табиий газ билан таъминлашда узлишлар бўлаётгани сир эмас-ку!

Газнинг қулайлигини ўзимиз ҳам биламиз. Менимча, газ билан аввал уйларни, мактаб ва болалар боғчаларини иситишлик, кейин эса ундан автоёнилғи сифатида фойдаланиш мумкин бўлар.

Маيلي, қиш-қировли кунларда уша газ билан юрадиган машиналарни қантариб қўйилки. Дизел ёнилғиси билан юрадиган киракша машиналар ҳозир анча кўпайиб қолган.

М.ЭШМУРДОВ

Русиянинг ишчилари

ТОМИР КЎРИБ...

таъхис қўйиш мумкинми?

Замонавий тиббиёт ўтган асрда мисли қўрилмаган ютуқларни қўлга киритгани инкор этиб бўлмайдиган ҳақиқат. Кенглиги ақлга сиғмас коинот пучмоқларини космонавтика нечоғли тадқиқ этган бўлса, тиббиёт ҳам ирсият механизмидаги кичик бир заррадан одам боласининг «нухаси»ни яраттишга бўлган катта жараёни босиб ўтди.

Айни чоғда замонавий тиббиёт ўтган асрда мисли қўрилмаган фаннинг тарққиётга эришиши йўлида ўзидан олдинги халқ табобати эришган тажрибалар ва унинг кўп мингйиллик анъаналарига ҳам таяниб иш қўрган бўлса-да, медицинанинг бу икки кўтби — халқ табобати ва замонавий тиббиёт ўртасида ўзига ҳос кураш давом этиб келди. Улар бир-бирини бойитиб, бир-бирига қўл бериб ишлаш ўрнига атайин бир-бирларини буткул инкор этган вақтлар ҳам бўлди шўролар замонида. Индвалини айтганда бу жараёнда ташаббус кўнпроқ замонавий тиббиётни маъмурият-боалиқ қуролига айлан-тириб олган айрим узокни қўра оловчи мута-садилар томонидан қўрсатилди. Оқибатда чинакам халқ табобатининг «овози» жуда секин чиқди. Кўпгина анъана ва урфга айлан-тириб олган тиббий маданият унсурлари эса унутилиб кетди. Бироқ шунга қарамай Аллох таолонинг инояти билан чинакам халқ табобати собиқ шўролар салтанати ҳудудида бўлмаса ҳам, Хитой ва Тибет каби олис манзилларда барқ уриб ривожланди ва ҳар томонлама тарққиб этди. Фақат бундан бизнинг замонавий тиббиётимиз яқин-яқингача бебаҳра қилиб келаётган эди. Боморнинг фақат томирини ушлаб қўриш орқалигина унинг аъзо баданидоғи не не дардларни беҳато айтиб бераётган, хасталикни даволлаш учун фақат турфа гўшлардан дори буориб, инсоннинг буткул соғайиб кетиши йўлида жон куйдираётган табобат ахллари ҳақида ахён-ахёндагина эшитиб қолардик. Бироқ бу соҳанинг ўзига ҳос кунанда-си бўлиши сохта табиблар, ҳар хил экстрасенсларнинг кўпайиб кетганини эса кўп ҳолларда табобат ахлдан илосни қайтариб қўйган вақтлар ҳам бўлди.

эмас-ку. Кимнинг муолажасига ишончи керак? Яқинда таниқли адабиётшунос олим Собир Мирвалиевнинг «Танишинг, шод сиз ҳам шифо топсангиз» деб номланган янги китобини ўқидим-ку қўпдан буюн бу ҳақда ўзимни қизиқтириб келаётган саволларга жавоб топгандай бўлдим. Муаллиф наманганлик машҳур табиб Муҳиддин Ҳожи Умар ўғлининг бутун шажараси ва халқ табобатининг узок йўллар мобайнида унга катта ихлос билан ўратган эл тан олган устозлари, табиб билан танишув жараёнлари ҳақида батафсил сўз юр-тади. Айниқса, Муҳиддин Ҳожининг Москвада кечган йиллари, беморнинг томир уриш хусусиятларини худди ЭКГ хари-тидаги сингари махсус қоғозга муҳрловчи пул-сограф яратиш йўлидаги илмий изланишлари, машҳур фазоирг учувчиларни даволлаш ишига қандай жалб этилгани улардан олган олқишлари, яратган илмий тадқиқотлари ва ёзган китоблари, бутун жаҳонни кезиб чиққан халқ табибининг жаҳонга шалтиги, доривор гўшларни излаб борган жойлари ҳақида марок билан ҳикоя қилади. Шу билан бирга ўқувчини халқ табобати мўъжизалари билан ҳам ошно этади.

Яқинда «Фан» нашриёти томонидан чоп этилган ушбу китобдан айни чоқда Муҳиддин Умаров қаламига мансуб бўлган «Томирдан ташхис» деган махсус бўлим ҳам жой олган. Унда томир уришини аниқлаш йўллари, томир уришидаги касаллик кўринишлари, таърифи ва ташхиси, шунингдек, инсон аъзо-ларининг ўзига ҳос меридианлари, одам мисожи, доривор гўшлар ва улардан фойдаланиш жадвали ҳақида ҳам кенг маълумот берилаган.

Китоб халқ табобати мўъжизалари ва унинг сирлари, шунингдек, тиббий ма-даниятининг оширишга астойдил қизиқ-қан барча ўқувчилар учун ҳақиқатан фойдали бўлади, деб ўйлаймиз.

М.АБДУЛЛАЕВ

Яқинда танишларимдан бири ёзғириб қолди: — Маҳалламиздаги бир йигит уч-тўрт йилдан буюн бир уй, бир дахлизни тиклолмади қўйналиб ётибди. Эшик-дедразаси эшик ўрнатилмади. Аввалги уйим-дан қолган битта халқ бор эди, савоб учун унга бер-дим. Мени диққат қилган жойи шуки, унинг дадаси ҳақга кетяпти. Уйланганга яна битта ўғли бор. Угли-гизнинг уйини тиклашга ёрдам берсангиз бўлмай-дим десам, «Керак бўлса, ўзи қуриб олади. Мен беш йилдан бери пул жамғараман!» деб жавоб қилди. Шунга ўхшаш гапни маҳалламизда ҳам эшитувдим. Бир аёл ўғлига, «Бу йил ҳақга бораман, ҳожи она буланган. Уғилмисан — мени ҳақга юборасан. Маши-нанинг сотасанми, бошқангими билмайман», деб хархаша қипти.

Бундай гап-сўзларни эшитгач, ўринли савол ту-ғилади: ўш, ҳақга қанақа одам бормоғи мақбул? Утган йили шунга ўхшаш саволлар билан таниқли исломшунос олим, фан доктори, марҳум (Аллох у кишиндан рози бўлсин!) ҳожи Исмаилов Абдуллох-га мурожаат қилгандим. Исмаилов ака «дипломат-ларини титиб, ичидан ички варақ қоғоз олдилар-да: — Мана шу ерда сиз айтган саволга қисман жавоб бор, — дедилар. Кўз югуртириб чиқдим. Сайф уз-Зафар Навбахо-

рига боқиб, юраги ўртанади, ачишади. Зарифа Саидносированинг тақдир йўллари Ойбек деб аталмиш ёрқин юлдуз билан туташди. Ҳали бу йўллар-да жуда кўп заҳмат ва машаққатлар бор-лиги, уларни енгиш учун зарур бўлган ирода ва эътиқод мустаҳкамлиги Зари-фа Саидносирова табиатида, руҳида муҳасамлашган эди.

Тошкентда Пахтачилик институти ҳозирги Тошкент Давлат аграр универ-ситети ташкил этилганида янги олий-гоҳга мутахассисларни танлашди. Улар орасида Зарифа Саидносирова ҳам бўлиб, у 1930 йилдан бошлаб, то 1986 йилгача шу даргоҳда меҳнат қилди. Шу йиллардан унинг чин маънодаги меҳнат йўллари, олималик заҳмати, аёллик ва та-вишлари тўлалигича ўз меваларини бера бошлади. Бу йўлларда унга севи-ми фарзандларининг меҳри, бекиёс Оббекнинг бетакор шеърлари, ҳар бир дақиқанинг қайтмаслигини аниқлаш ҳик-мати ҳаммиш ҳамроҳ бўлиб, қўллаб-қув-ватлади, кўнгли ва руҳи баландлади.

«Мен 1930 йилдан бошлаб, ўрта мак-таблар учун кимёдан дарслик ёзишни ўйлаб бошладим. Бунинг учун энг авва-

лор кимё атамаларини ишлаб чиқиш ке-рак эди, — деб ёзади. — Шунинг учун мен атамалар билан шуғуллана бошла-дим ва айни замонда дарслик ёзишга ҳам ҳозирлик қўрдим. Рабфақлар ва тех-никумлар учун ёздимки «Анорганлик кимё» дарслиги босилиб чиқди. Ҳажми 18 босма тобоб бўлиб, лотин харфи ила чо-п этилган биринчи дарслик эди. Шу туфайли менга доцентлик унвони бердилар. Китобга шоир Элбек му-ҳаррир бўлди. У камтарин, хушмуомала одам эди. Уша йилларда ўрта мактаб-ларнинг қарийб барча синфларида Вер-ховскийнинг кимё фани бўйича чиқар-ган китоблари дарслик сифатида ўқи-лар эди. Мен шу дарсликларнинг кўпи-ни ўзбек тилига таржима қилдим».

Бу йиллар ва йўллар орасида Зари-фа Саидносирова отасини бир лаҳза бўлсин, унутмайди. Отасининг Сола-хонда Бийска қўрилиши, яна Тош-кентга олиб келиниши... бир неча вақт-дан сўнг: «Исламанлар! Хат ёзишдан маҳрум ўлароқ узокқа сургун қилинган» дейишлари...

Улар нақадар узун, уфққа тушаган. Шу йўллардан Ойбекдай улғун инсонга меҳри ва муҳаббатини ардоқ-лаб ўтди Зарифа Саидносирова Аёл бўлиб... Шу йўллардан фарзандларининг бах-ту камолини ўйлаб, елиб, югуриб, ёниб-қуйиб ўтди Зарифаҳоним Она бўлиб... Шу йўллардан илм-маърифатнинг илк чирогини қалбида ёққан маърифат-парвар отасининг ўлмас хотирасини бир умр ёдлаб, ноини оқлаб, ота-сининг қизи бўлиб ўтди Зарифа...

Шу йўллардан қўла китоб, қалам, дилдаги иштиёқ билан олимпиа бўлиб ўтди Зарифа Саидносирова... Шу йўллардан юрт равнақи, эл хиз-мати йўлида меҳру муҳаббат, меҳнату заҳмати билан ўтган Зарифа Саидноси-рованинг номи тарти саҳифаларга би-тидди. Биз бу саҳифаларни олимпиа ёзиб қолдирган китоблар, мақолаларда, у билан бирга ишлаган, унинг сабоқлари-ни тинглаган, бугунги кунда устози

каби илми билан элига, юртига хизмат қилаётган шогирдларининг хотиралари-да курамиз. Булар хотираларинга эмас, балки ҳар биримизга ҳаёт сабоқларини ўргатувчи бойлик, аслида.

Зарифа Саидносирова билан кўп йил-лар бирга ишлаган, ажойиб инсон, Ўзе-бекистонда хизмат қўрсатган ёшлар мураб-бийси, Физика ва кимё кафедраси про-фессори Абдулатиф Абдусаматов хоти-раларидан: «Зарифа Саидносированинг 56 йиллик (1930-1986) меҳнати ва ижо-ди, ҳаёт йўллари бизнинг университетда кечди. Шундай инсон билан мен каби озолаб олимлар бирга ишлади, минглаб талабалар унинг илм зиёсидан баҳра-манд бўлишди.

Зарифа опа, менинг дарслиримга ки-риб, ўз мулоҳазаларини айтиб, йўл-йўриқ қўрсатдилар. Ўз касбининг фи-дойиси бўлган олима, талабаларга ўзи-нинг фарзандидай қарар, очикқўнгли, доно аёл эдиларки, ҳаммиш ўзининг ти-нимсиз ғайрати ва меҳнати билан ҳам-мага ўрнак бўлдилар. Шифохонда да-воланаётган вақтда ҳам талабаларга маъ-рузани ўқиб, яна қайтиб кетар эдилар.

Зарифа опа билан бирга бир неча маротаба Москвадаги илмий анжуман-ларда қатнашганмиз. Олима сўзга чи-қиб, талабаларни мустақил фикрлаш-га чақирар, ҳар бир республиканинг хомаёйсини кимёвий усулларни қўллаб тежаб ишлатишга эътибор қар-тардилар. Зарифа опа кимё кафедрал-рининг замонавий асбоб-ускуналар билан жиҳозланишига ўз хиссаларини қўшган жонқур олима эдилар.

Опа вафотидан сўнг унинг хотираси-ни абадийлаштириш учун университет раҳбарияти Зарифа Саидносирова но-мидаги стипендия таъсис этди, ўқув хоналаридан бири олиманинг номига қўйилди. Бу хонада Зарифаҳонимнинг ҳаёти ва ижодига тегишли дарсликлар, ўқув қўлланмалари мавжуд. Талабалар ўзларининг мустақил ўқишларини шу ерда олиб борадилар.

Мана шундай улғун инсон билан бир-га ишлаб, улардан тажриба ва малака ололганимдан фахрланаман. Сўхбатимизга таниқли тупроқшунос олим, Халқро аграр таълим академия-сининг ҳақиқий аъзоси, академик Ходи-мат Масудов қўшладилар. — Ҳаётда узидан кейин ўчмас из қол-ди, юксак иродага эга бўлган инсонлардан бири етук олима ва педагог Зарифа Саидносировадир.

Устоз бизга 1950-1955 йилларда аг-рокимё ва тупроқшунослик факултети-да ўқиб юрган пайтларимизда дарс бер-ганлар. Опа билимга чанқоқ талабалар-га жуда эътиборли бўлиб, кимё фани-нинг битмас-туганмас сирларини сид-қидилдан ўргатардилар. Бир воқеа ҳеч эсимдан чиқмайди. Опа менга «дарслар туғганидан кейин ка-бинетимга келинг», дедилар. Бу тақлиф-дан хурсанд бўлиб, домламам, профес-сор Мажиджон Баҳодиров билан опа-нинг хоналирига киргандик. Шунда опа кимё фанини чўқур ўрганиш учун ил-мий-тадқиқот ишларини ҳозирдан бош-лаш зарурлигини айтдилар. Илмга интилишимни сезган чин устознинг меҳрлари, йўл-йўриқлари туфайли Ўзбекистон Фанлар академиясининг

Тупроқшунослик институти аспиранту-расига йўлланма олдим. Даврлар ўғиб, 1983 йили биринчи та-лим олган даргоҳим — ҳозирги Тошкент Давлат аграр университетига ишга келдим ва биринчи қўндақ Зарифа опанинг хо-наларига кириб, ўзимни таништирдим. Шунда профессор мени ўз фарзанди-дек қунаб қўчиб кутиб олган эди.

Мана шундай улғун инсондан билим, тажриба ва малака ўрганганимдан фахрланаман. — Устоз ёди ўлмайди, — дейди мен билан суҳбатда физика ва кимё ка-федраси катта лаборанти Лола Фанихў-жаева. — Зарифа опани кўрмаганман. Аммо университетга ишга келган куним-дан бошлаб, шундай зот маърузалар ўқиган, эндиликда унинг номи билан юртилаётган хона масъулияти зиммам-га тушганидан хурсандман.

Ҳар гал шу хонага қирақанман, За-рифа Саидносированинг руҳи, нафаси енгилгина учиб юрганда, менга ҳам қу-ват бағишлагандай туюлади. Олима узок йиллар шу хонада минглаб талабаларга кимё фанининг сирларини ўргатган. Мен-делеев жадвалини қўт билан жиҳозлаб, талабаларга тушуниш қўлай ва осон бўлсин учун ҳар бир элементни кашф этган олима-ларнинг суратларини то-пиб жойлаштирган. Китоб жавонларидоғи олима яратган ўзбек тилидаги би-ринчи кимё фани дар-сликлари, изоҳли луғатлар, илмий китоблар, журнал-

ларда олима қўлининг харорати, қўзининг нури, қалбининг кўри, билими-нинг зиёси уфуриб туриб-ди. Улар биз учун нафақат тарих, балки бугунги кун-да ҳам кимматли қўллан-малар ҳисобланади.

Унинг суратига тикила-ман. Маъсум ва қатъият-ли, дилбар чечра, ўткир кўзлар бу инсоннинг, бу аёлнинг, бу Онанинг нақадар иро-дали ва пок инсон бўлган-лигини кўрсатиб турган-дай. Ойбекдай улкан адиб билан кечирган умр йўла-рини ҳикоя қилувчи фо-тостенд тарихдан сўзлай-ди. Шу суратларда ҳам За-рифа Саидносированинг кўзлари, чечраси меҳрдан, вафодан яралгандай ёниб турибди. Дарҳақиқат, бун-дай инсонлар номи ҳам, иши ҳам, хотираси ҳам ўчмайди.

Университет фахрийла-ридан доцент Мухтабар Хасанжонова шундай дейди: —Опа ҳаммиш йўлда... иш билан банд, лекцияларни ҳар қандай шарио-тда ҳам ўтадиган инсон эди. Майда гап-ларга қўшилмас, талабаларга, ҳамка-сбларга ўта меҳрибон ва талабчан, қўла-ли ҳам, сўзлари ҳам ёниб турарди. Мен унинг шижоатига, чарчаш нималигини билмаслигимга ҳавас қилардим. Ҳа, опа чиндан ҳам бор бўлиб билан ҳавас қил-гулик инсон эдилар! — Энди олиманинг лекцияларини тинглаган, унинг изидан бориб, илм йўлини танлаган, айни пайтда у фао-лият юритган кафедра доценти Хушвақт Намозов билан суҳбатлашамиз.

— Опа билан 1982 йилда учрашган-ман. Устоз соф ўзбек тилида салобат билан чиройли гапирарди. Айниқса, гап орасида «боратургон», «келатургон», «айтатургон» каби сўзларни шундай жозибали қилиб айтардиларки, буни эшитишнинг заъки бошқача эди... Шо-гирдлари ҳаммиш опанинг изидан юри-шарди, сўзларини ҳикматдай тингла-шарди. Уғиллари профессор Суонбек Тошмухамедовнинг таъзиясига борма-нимда, Зарифа опанинг ҳорғин юзла-ри, кўзлари, овозлари фамдан қуйиб кетган ҳолатида қўрганман. Ушандай ҳолатда ҳам мендай оддий талабага эътибор бериб, ўли ҳақида сўзлаб бер-ган эдилар... Унда барча улғун инсонларга ҳос бўлган қаттиқлик муҳасам эди. Худди шу камтарлик устозни улғулик-ка олиб чиққан, деб ўйлайман.

Ойгул СУЮНДИҚОВА

ОЛИМА ЮРГАН ЙЎЛЛАР

Зарифа Саидносирова ҳаёти ва ижодидаги лавҳалар

СУРАТДА: (чапдан) З.Саидносирова, Ойбек ва Ёлқин Тўрақулов.

ЎЗ ҲАЖДАН ОРТИҚ САВОБ

Яқинда танишларимдан бири ёзғириб қолди: — Маҳалламиздаги бир йигит уч-тўрт йилдан буюн бир уй, бир дахлизни тиклолмади қўйналиб ётибди. Эшик-дедразаси эшик ўрнатилмади. Аввалги уйим-дан қолган битта халқ бор эди, савоб учун унга бер-дим. Мени диққат қилган жойи шуки, унинг дадаси ҳақга кетяпти. Уйланганга яна битта ўғли бор. Угли-гизнинг уйини тиклашга ёрдам берсангиз бўлмай-дим десам, «Керак бўлса, ўзи қуриб олади. Мен беш йилдан бери пул жамғараман!» деб жавоб қилди. Шунга ўхшаш гапни маҳалламизда ҳам эшитувдим. Бир аёл ўғлига, «Бу йил ҳақга бораман, ҳожи она буланган. Уғилмисан — мени ҳақга юборасан. Маши-нанинг сотасанми, бошқангими билмайман», деб хархаша қипти.

Бундай гап-сўзларни эшитгач, ўринли савол ту-ғилади: ўш, ҳақга қанақа одам бормоғи мақбул? Утган йили шунга ўхшаш саволлар билан таниқли исломшунос олим, фан доктори, марҳум (Аллох у кишиндан рози бўлсин!) ҳожи Исмаилов Абдуллох-га мурожаат қилгандим. Исмаилов ака «дипломат-ларини титиб, ичидан ички варақ қоғоз олдилар-да: — Мана шу ерда сиз айтган саволга қисман жавоб бор, — дедилар. Кўз югуртириб чиқдим. Сайф уз-Зафар Навбахо-

рийнинг «Дурр ал-Маҷолис» китобидан олинган бир ҳикоят экан. «Ривоят қилишларича, Абдуллох Муборак ҳажга бормоқчи бўлди. Бағдодга етганда бир мурдор қушни (гўшти харом қуш) қўйнига солиб кетаётган аёлни кўриб ундан: — Эй хотин, бу мурдорни нима қиласан? — деб сўради. Хотин деди: — Бир неча фарзандим бор, у кундирки, ҳеч нар-са ейишмади. Бу қушни сўйиб, гўштини уларга еди-раман. Абдуллох Муборак бу сўзни эшитиб, кўп гамгин бўлди. Узига: «Эй Абдуллох, агар Каъбани тавоф қилиш керак бўлса, мана шу заифанинг кўнглини шод қил», — дея барча йўл озиги ва харжини ўша хотин-га бериб юборди. Байт: **Кўнгли олмоқ ҳажжи акбар ўлди, Икки юз минг Каъбадан бу бектар ўлди.** Ҳожилар ҳажни тавоф қилиб қайтганларида Аб-дуллох Муборак деди: — Каъбани тавоф қилиб ололмаганимга яраша, ҳожиларни тавоф қилайин. У шундай деб ҳожиларнинг мулозаматига келди.

Жўма ўзгичлари

Қараса, бир жамоа ҳожилар қарвони келаяпти, бо-ри уларни зиёрат қилди. Ҳожилар ундан: — Эй Абдуллох, биз сени Каъбада кўрдик. Бағ-додга қачон келдинг? — деб сўрашди. Абдуллох бу сўзни эшитиб, таажуб қилди ва ўзича: «Худонинг ҳикмати шундай бўлarkan-да», — деган мулоҳаза билан уйга борди. Кечаси ту-шида: — Эй Абдуллох, нега ҳайрон бўласан, ҳожилар рост айтаяптилар, лутфининг ўша аёлга кўрсатганин учун бир фаришта сенинг суратингда ҳажга юборилди. Бу ҳожиларнинг ҳажи ҳам сенинг лутфини туфайли қабул бўлди, — деган муҷоаза олди. Барча мўминларга маълум бўлсинки, ҳайру саҳо-ват сабабли кишининг мартабаси Ҳақ субҳанява та-оалонинг даргоҳида шундай муаззам ва муқаррам бўлажақдир». Ушбу ҳикоятда таваққур қилса арзийдиган ибрат бор. Севишли шoirимиз Абдулла Ориповнинг «Риоя» шеърда шундай сатрларни учратамиз: **Ҳижратинг шунчаки саяҳат эрур, Унутар бўлсан гар зарра нимоини, Мақкага етти қат борганча бўлур, Бошини силасан ўқибсан инсонни.**

Абдуғани АБДУВАЛИЕВ

Кўчкор НОРҚОБИЛ

КЎЗ ҲИЖИМДА ГУЛЛАЯТИ КЎЗ

Кўлганда шамсия...
Чарм ёмғирпўш
ёқасини тутиб
турибсан мулазм.
Мен дейман:
«Кўз келди. Бу дунё хомуш —
бошимизга ёғар
томчи-томчи ғам...»

Хил жилмаясан,
Сунгра, хайру хўш...
Сўзлайсан кўз бизга
тақдирлигини.
Сезаман: эгингда
чарм ёмғирпўш
Хатто ёлғизликдан
огирлигини...

Сенинг бошинг очик,
Истасанг, ана
Осмонни бемалол
Кийишинг мумкин.
Кўз боғлар аро
қилиб тантана
Юрагимга оёқ
кўйишинг мумкин.

Кузак ёмғирлари
Савалар тунни...
Шамоллар ҳансираб
ботида терга.
Очик бошинг кўкка
етгани сайин
Кириб бораёлман
Тобора ерга...

Мудроқ кўнгилларни уйғотида тонг
Соқинликка чўмган кузги навода.
Мезон илгарига осилиб аранг,
Замин ҳам муаллақ турар ҳавода.

Оқим оловиди ёнади шафақ,
Кўл чўзим. О, осмон шунчалар
настми?!
Сенингсиз кузак ҳам қоврилмақда, боқ,
Нега келмаясан, кетганинг
ростми?

Боғлар ичра бошқоронғу куз
Ҳасратини тингла Сунбула.
Қабоқлари қора тортган қиз —
Кўз кўйида қайғу тўқилар.

Асаб каби тортилган таранг
Мезонлардай титрайди бағир.
Кўз бир кунга чидайди аранг,
Қачон ёмғир ёғида, ёмғир?!

Кезинасан боғларда маънос,
Ҳазонрезлик — умр. Иштиқо.
Уфқ сари кетади беҳис,
Севги Сени қолдириб танҳо.

Умр ўтди — узаяр Хотир,
Ҳаётимга айланди бир сўз —
Юрагимда қолган хавотир
Қачон мени севган эдинг, кўз?!

Боғларда кўз кезади — титроқ,
Елкасида кўчи-кўрони.
Илдизидан узилган япроқ
Титроғида кўрдим дунёни.

Ҳаволарда тортинар мезон —
Хотир бизни қилади адо.
Бошимизда айланган хазон —
Юрагимдан тўқилган видо.

Кўз оқими...
Нима ҳам дейин...
Ана боғлар эзгин-эзгин сўз!
Кўзларингга термулган сайин,
Кўз ўнгимда гуллаяпти куз.

Тонг уйғонди. Боғларда сеҳр,
Беҳилларнинг барги шуъларанг.
Ҳазонрезлик — кўз босган муҳр
Эҳ, уларнинг гарди — тиллоранг.

Боғда шароб ҳиди уфурар,
Войишда ток турар майишиб,
Шамол менга ўзини урар —
Эрталабдан олган май ичиб.

Тўрт тарафим мукаммал. Тиғиз
вақт измида мангу тасаввуру.
Ҳайратимни топиради кўз —
Тирик суварат чизган мусаввир.

Худойим-а, бу қандай ижод?!
Кўз, очгандай бўлдинг кўзимди.
Рангларингдан тўқилди фарёд
Мен ортиқча сездим ўзимни...

Қай япроқни кўлимга олсам,
Аён бўлур мен айтмаган сўз.
Суваратингда майлими қолсам,
Сенга халал бермайманми, Кўз?

Боғларда ёғар хазон —
Фалакнинг тиллолари
Ерни осган ип — мезон...
Иккимиз гулламадик.

Новдаларнинг учиди
Титрайди сўнги ҳадик.
Борлиқ кўз оғушида
Чопилди. Гулламадик.

Ҳажр ёни тортилди,
Кўзларингга турайлик тик.
Кўз ёшини арт энди
Не қипти — гулламадик?!

Бир даҳшатли фасл бу —
топанни зукум ва кек.
Сўлиш чоғларинг насми
Эсмоқда, гулламадик.

Кўз боғининг ҳикмати —
Ўлим, ҳаёт — эзизак.
Сабоғинг бунча дардли,
қачон гуллаймиз, кузак?!

ХУРШИДА

Битта ширин сўзини висолдан улғуз

Мен сизга дунёнинг энг гўзал
Гуларини инот айласам,
Денгиздек мавжлаиб,
Муфассал
дилларим
Дурларга айланса,
Ва сизни энг зилол,
Мусаффо
Нурларга менгаса дил сўзим!..
Сиз-чи ишқ мулкидан
Вафолар
Келтира оласизми,
Азизим?..

...Мен сизга асраган гуларим
Ўт-олов бағримда
Сўдлар...
Муҳаббат аталмиш маъвода
Сенга жой йўқ, дея ўлдирар
Шум қисмат.
Мен эса
Муҳаббат!

Жонимни берайин сенга, деб,
Йилгадим!..
Овозим қўмади,
Кўз ёшим тўқилмас,
Этиқиб,
Бир сўзинг такрорин алқадим...
Бир сўзки энг лазиз...
Энг қадим...

Сендан ранжимайман,
Фақат дунёда
Тирик эканлигини билиб турсам бас!..
Сенга гарчанд ишқим эди зиёда,
Сенга гарчанд дунё қиларди ҳавас,
Сенга интилайман,
Фақат риёда
Менинг тоқатим ҳ-е-ч
етмайди, жоним,
Бошқа кел, демайман,
Дорилбақога
Гарчанд висолингиз кетмайди жоним!..
Гарчанд сенсиз менга дунёлар абас,
Сендан нолмайман,
Омон бўлсанг бас!

КЕЛИШУВ

Минг йил нафас омай,
минг йил яйромай,
Минг бир азоблардан омон қолган дил
Сенинг муҳаббатинг нахридан тўйиб,
Нўш этолмасам ҳам майли,
Муттасил...
Мени ойдан ёруғ тилаклар билан,
Жўшқин сойдай зорлиғ юраклар билан,
Севаман!
Рухим-ла қучиб висолинг,
Севаман,
Сирлашиб фалаклар билан!

Юзимда ажнлар — отамдан қолган,
Отамни кўнган кўн — мотамдан қолган,
Етар, менга ҳукм ўтказолмайсан,
Ҳижрон, ўзгаларга ситамлар қолган!

Омонат саховат — хотамдан қолган,
Надомат — ишқдаги хотамдан қолган,
Кўздаги изтироб, дилдаги алам,
Ваъдасини унутган одамдан қолган...

Энг олий севинчим, олис сунячим,
Меҳру муҳаббатинг учун минг куллуқ!
Дилга жон баҳси этар чашмигда очун,
Битта ширин сўзинг висолдан улғуз!

Юрак озиқларан — хаёлинг юпанч,
Оқибатинг таскин дил ўксиганда...
Шўнчалар дилбарсан, шўнчалар масум,
Шум гард юкмагмай!
Лек, дил пароканда:
Уза маъволарда босган изингдан
Чечаклар унади, гуллар сочар мушк,
Менинг юрагимдан кундан-кун ўсиб,
Шоҳлаб бораёттир дарахт инглиғ ишқ!

Бахтим қайда бўлма, омонлик тилаб,
Қалбим осмондан нурлар сочман,
Уза маъволарга босган изингга!
Гарчанд ўзим мангу зулмат ичраман...

Минг йил нафас омай,
минг йил яйромай,
Минг бир азоблардан омон қолган дил
Сенинг муҳаббатинг нахридан тўйиб,
Нўш этолмасам ҳам майли,
Муттасил...
Мени ойдан ёруғ тилаклар билан,
Жўшқин сойдай зорлиғ юраклар билан,
Севаман!
Рухим-ла қучиб висолинг,
Севаман,
Сирлашиб фалаклар билан!

Воқиф бўлмамай ишқимдан очун,
Эй олий севинчим,
Олис сунячим!

Мен таслим бўлайман,
Бўлмаганман ҳам!
Фақат юрагимга тирама ханжар!
Майли, дунёлардан кечарман, малҳам
Тополмасам кўнги дардимга агар.

Мен таслим бўлайман,
Бўлмаганман ҳам.
Фақат чуқурларга итарма мени!
Сенга ўз дунёни қайтариб берум,
Фақат қўшилмайман дунёга сенинг.

Мен — само бағрида милтироқ юдуз,
Тубан ниҳалларга қарам бўлмасан.
Сен менга ёмонлик соғима ҳариз,
Сенинг қарғишинг-ла ўлмасман!

Фақат мени йўқ деб билсанг кифоя,
У ва ўзинг мавжуд оламда.
Менинг кўзларимда ёш йўқ, бир қара:
Кулъялман аламдан!??

Фақат дунёнигга қўшилгим йўқдир,
Фақат риёнигга қилолман тоқат...
Мени ўлдиролмас сен отган ўк, бил,
Мени йўқ қилолмас қабоҳат!

Мен яшайман — дунё мени томон!
Сен ва фақат удир қабрда.
Мен ҳормайман,
Кечмам ҳеч қачон!
Сабрдан!

Марта КИМ

Шамол сенга нима деди, айт...

Ойнинг бағри нақадар алвон,
Яшаб бўлмас хотиржам, лоқайд.
Кулгўмга шивирла, япроқ,
Шамол сенга нима деди, айт?

Сизни кутавериб чарчадим,
Юз йил каби туюлар ҳар кун.
Ахир базм айламоқ керак
Юрак уфққа ботмасдан бурун.

Иккимизни ажратиш — ҳижрон,
Кимга зарил? Ҳеч тинчми йўқдир.
Кўз. Ҳа демай бошларан ҳазон,
Энди бошқа ўтинчим йўқдир.

Ким онг ичса еган нони деб,
Онам сутти, болам жони деб,

Ишонмагин, ишонма зинҳор! —
Зор йилгайди баҳорда ёмғир,
Елканларни эркалар шамол.

Шеър ёзайми: бу дунё — фоний,
Ўлим эса ҳамини ҳақ, деб.
Ҳар кун тонгда чиқади қўёш,
Юлдузларнинг санови йўқ, деб.

Бу гап дунё каби эски гап,
Ногора товушда йўқ мазмуни.
— Хазон бўлган япроқни кўриб,
Унда нечун бўласан маҳзун?

Битта ҳам сўз айтолмай қолдим,
Қичқиролмай, қарғолмай қарахт.
Нақадар кеч келди муҳаббат,
Ҳижрон келди нақадар барвақт.

Мингйиллик адабиётимизда — Алишер Навоий ва Бобур, ўтган аср адабиётида Фитрат, Чўпон ва Ойбекнинг беназир иходлари кўрсатиб турибдики, Аҳмад Яссавий ҳазратлари тушунган маънодаги дарвишлик билан олимлик, бошқача айтганда, комиллик билан соғиллиқнинг бир қаламқашда муҳасамалашини кам учрайдиган ҳодиса бўлиб, бунда қаламқашнинг кучига куч қўшилади; санъаткорлик теран тафаккур билан йўғрилади.

Замонавий ўзбек адабиётида бу аъёнани муносиб тарзда давом эттираётган ёзувчилардан бири Пиримқул Қодировдир. Ёзувчининг «Тил ва эл» (Темурийлар давридаги мумтоз адабий тилимиз муаммолари) (Гафур Фулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2005) деб номланган илмий тадқиқоти бундай дейишимиз учун асос бўла олади.

Тилшунос ва адабиётшунос олимларимиз қандай қабул қилишди, билмадим, лекин мен кейинги ўттиз йиллик умримнинг катта қисмини аввало тилшунослик ва адабиётшуносликка доир илмий асарлар мутолаасига сарфлаган ашаддий китобхон сифатида комил ишонч билан айта оламаники, мазкур тадқиқотнинг уч қисми уч диссертацияга арийдигандек. Узингиз ўйлаб қаранг, энг қадимий ёзма ёдгорликлардан «Темуру тузуқлари»-гача, ундан Ҳиндистондаги сунги бобурий адиблар асарларига — жамик адабий меросимизни тил нуқтаи назаридан қўриб чиқиш ва уларнинг барчаси хусусидаги ўз нуқтаи назарини яхлит бир тадқиқотга жаллаб сизгирдиш осонми! Айниқса, Алишер Навоий ижоди баъйини бир уммон Бу уммон ўз бағрига олган дарё, сой, арик, жилга-но ирмоқлар аса беҳисоб! Бир томонда — ислом маданияти, араб фани, тасаввуф фалсафаси, буюк муҳаддислар, муфассирлар, муаллимларимизнинг мерослари. Иккинчи томонда — форс адабиётининг жаҳоншумул намояндалари, аввало, форс тилида иход қилган қондош-жондош туркий салафлар ижоди. Яна бир томонда, авлиба-анбиёларнинг ҳикматлари, қароматлари, ибратлари. Ниҳоят, ўз она тилида ўзигача етиб келган жамик адабий мерос: жаҳонда беназир

халқ озаки ижоди, жумладан, мингйиллик байрами бир неча йил аввал ишонланган «Алломиш» достони. Юсуф Хос Ҳожиб, Аҳмад Яссавий, Аҳмад Югнакий, Хоразмий, Кутб, Дурбёк, Сайфи Саройи, Носуриддин Рабғузӣ, Юсуф Амрирӣ, Саққокий, Отойи, Лутфий... «Хар ким ўзидан ўтганини деб биларди», дейди халқимиз. «Навоий» ўзи аталмиш уммонни ҳар ким ўзинча бўйлайди, идрок қилади, баҳра олади, англаша интилади...

ТИЛСИМИНГ ТИЛЛО КАЛИТИ

Пиримқул Қодиров ўз тадқиқотида энг улғу адибларнинг тилига мавзу ва имконият доирасида қисқа-қисқа тўхталиб ўтади, ҳар бири ҳақида ўзининг мустикал фикрини, шахсий кузатишларини, ёзувчи ва олим сифатидаги муносабатини билдиради. Жумладан, Яссавий ҳикматларининг тили хусусида мулоҳаза юритар экан, уларнинг хозирги усмонли турк ва қозоқ тилларига таржимасини асли матн билан қиёслаб таҳлил этади. Шу асосда Яссавий шеърятини аввало ўзбек адабий тилининг шаклланишида беназир хизмат қилганини ишончли қўрсатиб беради.

Мумтоз ўзбек адабий тилининг асосий доираси хусусида қимматли илмий кузатишлар айнан «Темуру тузуқларининг» нисбатан батафсил таҳлили орқали темурийлар даври адабиётининг икки буюк даҳоси — Навоий ва Бобур иходи хусусидаги шахсий кузатишларга келиб боғланишида жуда катта мантиқ бор, албатта. Бундай кузатишлар асосида мустамлака тузуллар эўрлаб тикитирилган «Чигатой адабиёти» қасбидидаги сунъий атамаларнинг асосийлиги исботлаб кўрсатилган ўринлар янада мантиқдордир. Навоий ва Бобур иходининг тил хусусиятлари ҳақида гап кетганда, ёзувчининг кузатишлари не бир навоийшунос ва бобурушунос олимларимиз учун ҳам ибратли жиҳат-

ларга эга деб ўйлайман. Адабий тил ҳақидаги мазкур тадқиқот тилининг Шўро тузуми даврида авж олган сохта илмпазлик, мижволик, муҳамаллик, вази-нонгил жумлаларга илмий тус бериб, галли чувалатиш каби иллатлардан холи содда, равон, барча савиядаги ўқувчилар учун ҳам тушунарли экани янада ибратлироқдир.

Ҳар бир адабий тилининг етуқлиги, аввало, унда қўлланаётган сўзларнинг мазмунан нечоғли пурмаънолиги, яратувчилик, тузувчилик билан бирга, беҳис даражадаги қурагонлиқнинг ҳам яққол далолати бу! Навоий ва Бобур даҳолари, аввало, шу ўзақдан куч олган ҳолда ўсиб-ўнгани тадқиқотда ишончли ва тасвирчан ёритилди.

Темурийлар давридаги мумтоз ўзбек адабий тили, асосан, Навоий ва Бобур асарларининг тил хусусиятлари атрофида ёритилган иккинчи ва учинчи қисмлар, табиийки, тадқиқотнинг ўзақ қисмларидир. Айниқса, шу қисмлар мароқ билан ўқилади, улғу муфраккирлар ҳаёти ва иходининг кўпчилик китобхонлар учун янглик бўлувчи қирралари кашф этилади. Бу қисмларни ўқиб, адабий тилининг равнақи бир томонда — давр адабиётини яратётган

шоир-ёзувчиларнинг нечоғли фидойи элпарварлиги, иккинчи томонда — улар яшаб ўтган мамлакатнинг улғулиги, халқнинг маънавий етуқлиги, давлатнинг қудрати ва жамиятнинг маданийлик даражасига ўзвий боғлиқлигини яна бир қарра теран ҳис қила оласиз.

Сирасини айтганда, мазкур тадқиқотнинг ўзи ҳам муаллифининг фидойи элпарварлиги ва мустикал давлатимизнинг маънавий-маърифий равнақи, қолаверса, ДАВЛАТ ТИЛИ макорини олган она тилимизнинг чекисиз оғида қудратидан ёркин бир нишондир.

ДМИТРИЙ ЧЕРНИКОВ

Этнингда костюминг эски бўлса гар,
Бўш кўнглинг мисоли кийсанг бўлса бўш,
Мушкул ва мураккаб бўлса муаммонг,
Бўлмас майдан ҳам азиз тенгу-тўш.

Ўзингнинг душманинг ўзинг бўлсанг гар,
Туяларинг қўрқинчи туш каби ўтса,
Тушларингга кирса оппоқ елкалар,
Кема сени олиб кетаётган бўлса.

Денгиздан кутмагин қулай об-ҳаво,
Юз бор ку-қулаган қушга ишонма.
Озодлиқнинг кучли шамолларига
Елканнинг тўлдир, йўлингдан қолма.

Учган юлдузлардан
нурли йўл қолар,
Учган шамчироқдан
мум, тутун қолар,
Сўнган муҳаббатдан
фақат қул қолар,
Сўнган орзулардан
бағир хун қолар.

Китобингизни ўқидим

яратувчилик, тузувчилик билан бирга, беҳис даражадаги қурагонлиқнинг ҳам яққол далолати бу! Навоий ва Бобур даҳолари, аввало, шу ўзақдан куч олган ҳолда ўсиб-ўнгани тадқиқотда ишончли ва тасвирчан ёритилди.

Темурийлар давридаги мумтоз ўзбек адабий тили, асосан, Навоий ва Бобур асарларининг тил хусусиятлари атрофида ёритилган иккинчи ва учинчи қисмлар, табиийки, тадқиқотнинг ўзақ қисмларидир. Айниқса, шу қисмлар мароқ билан ўқилади, улғу муфраккирлар ҳаёти ва иходининг кўпчилик китобхонлар учун янглик бўлувчи қирралари кашф этилади. Бу қисмларни ўқиб, адабий тилининг равнақи бир томонда — давр адабиётини яратётган

шоир-ёзувчиларнинг нечоғли фидойи элпарварлиги, иккинчи томонда — улар яшаб ўтган мамлакатнинг улғулиги, халқнинг маънавий етуқлиги, давлатнинг қудрати ва жамиятнинг маданийлик даражасига ўзвий боғлиқлигини яна бир қарра теран ҳис қила оласиз.

Сирасини айтганда, мазкур тадқиқотнинг ўзи ҳам муаллифининг фидойи элпарварлиги ва мустикал давлатимизнинг маънавий-маърифий равнақи, қолаверса, ДАВЛАТ ТИЛИ макорини олган она тилимизнинг чекисиз оғида қудратидан ёркин бир нишондир.

Ўтган кунларингга
ачинма зинҳор,
Дарз кетган ойнадан
синиб тушар нур.
Қисматинг ёзуғи
пешонангда бор,
Дунёга ўзгача
назар қилиб қўр.
Йулдуз унганда кимдир
тилдак тилади,
Шаъм сўнғунча кимдир
шеър ёзди тунда,
Севгидан барибир
зурд қолади,
Орзулар ушлар
эҳтимол шунда.

Рус тилидан
Рустам МУСУРМОН
таржималари.

«Ёшлик» журналининг 2005 йил 5-сонини нашрдан

«Ёшлик» журналининг 2005 йил 5-сонини нашрдан чиқди.

Журналнинг ушбу сони «Она алласидай тотли, нон ва жондай азиз Ватан муҳаббатини, саодат қалити бўлиши овозлик қадрини таърифлашга» бағишланган А.Сулаймоннинг «Ватан севги-си надири?» сарлавҳали мақоласи билан очилди.

Тавқидлаш жоизки, «Ёшлик»нинг бу сони мундарижаси анча бой ва ранг-баранг. Адабий сўхбатлар, «Наср» ва «Наъми» руқнларида берилган янги туркумлар, кийсалар ўқувчиларда қизиқиш уйғотиши тайин.

«Мени инсон руҳиятининг чекисиз галаёплари қизиқтиради...» сарлавҳали сўхбатда таниқли адиб Хайриддин Султон ўз иход йўлининг илк даври, матбуотда чиққан дастлабки асарлари, иход жараёни, ҳикоя жанрининг имкониятлари ва мазкур жанрдаги тажрибали ҳақида сўз юритади.

«Ёшлик»нинг ушбу сонида асарнинг Тошкентда сақланган қўлдаси нусхалари асосида адабиётшунос Ф.Қарин тайёрлаган қисмлари эълон қилинган.

Булardan ташқари, туркиялик олим Ф.Қироби ўзининг «Дада Қурут достони» ва И.Шомировнинг «Жек Лондоннинг ахли қаламга андак маслаҳатлари» мақолалари, «Елпичи» руқнидаги ҳажвия ва ҳазил шеърлар алоҳида қизиқиш билан ўқилиши шубҳасиз.

Журналларни бағрига олованда...

Бахтиёр Генжамурдиннинг «Наволарга сиймас саркаш тўйғулар» туркуми наъми илхосмандларига ўзига хос тўхфа бўлган. Шеърларни қораллоқ тилидан Рустам Мусурмон таржима қилган.

Шунингдек, ушбу сонда ширин Исмаилов Мамановнинг янги шеърлари ҳамда «Аҳмад илҳомлари» III республика анжумани иштирокчилари бўлган бир гуруҳ ёш қаламкашларнинг машқлари билан танишасиз.

«Наср» руқнида Нормурод Норқоболовнинг «Бел-боғ», рус адабисы Светлана Василевнанинг «Жарангдор исми» қиссаларини, Зулфия Қуробой қизининг «Гуноҳ» ҳикояси эълон қилинган.

XVI асрда «Утамиш Ҳожи тарихи» номли аждоиб тарихий-бадий асар яратган Утамиш ҳожиининг номи ва асари кўпчиликка маълум эмас. «Ёшлик»нинг ушбу сониде асарнинг Тошкентда сақланган қўлдаси нусхалари асосида адабиётшунос Ф.Қарин тайёрлаган қисмлари эълон қилинган.

Булardan ташқари, туркиялик олим Ф.Қироби ўзининг «Дада Қурут достони» ва И.Шомировнинг «Жек Лондоннинг ахли қаламга андак маслаҳатлари» мақолалари, «Елпичи» руқнидаги ҳажвия ва ҳазил шеърлар алоҳида қизиқиш билан ўқилиши шубҳасиз.

УСТА БИЛАН СУҲБАТ

Халқ амалий санъати минг йиллар давомида шакланган санъат турларидан бири ҳисобланади. Ҳар бир миллатнинг тарихи, қадимий аъёнлари, урф-одатлари, маънавий-ахлоқий қадриятлари унинг санъатида ҳам ўзининг мукаммал аксини топади. Шу боисдан ҳам санъатнинг бу турга бўлган қизиқиш, уни асраб-авайлаш, келажак авлодларга етказишга ҳамма замонларда ҳам жиддий эътибор берилган.

Мустикалик йилларида бошқа соҳалар қатори халқ амалий санъати ривожиди ҳам жиддий ўзгаришлар ўз берди. Бу соҳанинг фидойилари, моҳир усталар, ноёб истеъдод эгалари учун катта имкониятлар яратилди.

«Уста билан суҳбат» номли асарида ҳамда Ойбек номидаги Ўзбекистон халқлари тарихи музейида сақланмоқда. Унинг қўллаб шогирдлари бугунги кунда катта иштиёқ билан иход қилмоқдалар.

Яқинда «Хайт» нашриётида уста иходий фаолиятига бағишланган «Қамолот фасли» рисоласи нашрдан чиқди. Муаллифлар Жалолиддин Муслим ва Мусо Акмал халқ устаси билан суҳбат қилар эканлар, санъатнинг инсон қамолотидаги, хусусан, ёш авлод тарбиясидаги ролига алоҳида эътибор берадилар.

Ўзбекистон Миллий Университети профессор Баҳодир Каримов хайрли ишни амалга оширибди. Утган асрнинг 20 — 30-йилларида ўзбек танқидчилари томонидан Чўлпон асарларига ёзилган тақрирлар ҳамда адиб ижоди ҳақида эълон қилинган мақолаларнинг бир қисmini тўплаб «Чўлпон ва танқид» номи билан 2004 йили «Адабиёт жамғирмаси» нашриётида чоп эттирибди. Махмуадан Чўлпоннинг «Ҳайомиш», «Булоқлар», «Тонг сирлари», «Соз» шеърли тўпламларига, «Кеча ва кундуз» романига ёзилган тақрирлар, шунингдек, 20-йилларнинг иккинчи ярмида шоир ижоди бўйича «Айн» (Олим Шарафуддинов), Ойбек ва Усмонхонлар орасида бўлиб ўтган мунозара материаллари ўрин олган. Махмуа Б.Каримовнинг «Чўлпон ижоди ва 20 — 30-йиллар танқидчилиги» сарлавҳали кириш мақоласи билан бошланган, охирида мухтасар изоҳлари ҳам берилган. Рисола бор-йўғи 83 саҳифадан иборат бўлса-да, Чўлпон ижодида адабий танқидчиликнинг муносабати тадрижий равишда ўзгариб бorganини кузатиш мумкин. Пировадарида уни «қатагон жаҳаннамга тортган қайбларнинг қай йўсинда катталашиб, муҳиди тус олгани ҳақида бироз бўлса-да, тасаввур беради. Энг муҳими, 1994 йили чоп этилган устоз Озод Шарафиддинов «Чўлпоннинг англаш» номли китобчасида таҳлил қилинган тақрир ва мақолалар матни билан талаба ва муаллимларнинг бевосита танишишлари учун имкон яратилган. Сўзбоши ўрнида берилган мақолада иқтидорли олим Б.Каримов қайта нашр этилаётган тақрир ва мақолаларни қисқача таҳлил этиб, аввало, О.Шарафиддинов фикрларини тақрирлаш мақсадида унинг, тақрир этилаётган материалларнинг янги қирраларини топишга ҳаракат қилган. Иккинчидан, уларни бир меҳвар атрофида жамлаб муайян тизим ҳолига келтира олган.

Мақоланинг охирида муаллиф шундай ёзади: «Биз бу ўринда адабий танқиднинг Чўлпонга 20 — 30-йиллардаги муносабати устидан бироз тўхталиб ўтдик, холос. Уша йилларда босилиб чиққан айрим муҳим манбаларни қайта нашрга тайёрлаб, талабалар ва муаллимлар ҳукмига ҳавола қилишни маъқул топдик. Мақолаларни хронологик тартибда жойлаштириш ҳамда уларнинг ўша даврга хос тил хусусиятларини ўз ҳолида сақлашга ҳаракат қилдик». Дарҳақиқат, рисола талабалар, магистрантлар ва ёш тақрирчиларга, умуман, Чўлпон ижоди билан қизиқувчиларга муносиб туҳфа бўлган. Зотан, махмуадан ўрин олган тақрир ва мақолаларни асл манбадан топиб ўқиш ўнғай иш эмасди. Мана, энди қулай имконият юзага келди.

Рисола араб ва лотин графикасига асосланган ўзбек алифбосида ёзилган манбалардан олинган тақрир ва мақолалардан ташкил топган. Айтиш кераки, Б.Каримов бу жиҳатдан ҳам анча меҳнат қилган. Деярли қўпол хатолар учрамади. Таассуфки, бутунлай хатосиз ҳам эмас. Асар мазмунини ангагани ўзгариштириб юборадиган хатоларни кўрсатиш фойдали, чунки мазкур мақолалардан фойдаланган тақрирчилар ҳам хато хулосалар чиқаришлари мумкин. Шу маънода иккита хатони кўрсатиб ўтайлик. Рисоладаги Айннинг «Ўзбек шоирлари. Чўлпон» сарлавҳали мақоласида «Шундай ёш шоирларимиздан шуларни кўрсата оламиз: Ойбек, Ботир, Саодат, Лазоқат, Фидий, Эркин, Хожар, Файратий, Раҳимий...» деган гагдга Ботир сўзи Боту бўлиб кетган. Гагдга фикр мантиғи Ботунга талаб қилмайди. Чунки Боту ўша пайтда рўйхатдаги шоирларга ижодий тақрир бериш жиҳатидан устоз бўладиган мавқеда эди. Айн ғ табиётга эндиғина кириб келаётган шор Ботир Ҳуломов ҳақида

ЧўЛПОН ВА ТАНҚИД

сўз юритган. Ёки, мазкур мақоладаги Чўлпоннинг хизмати «ҳам мана шу сода-да ифода йўсинида, сода тилда амалий намуналар билан бизни таъмин этишидир», гагидан сўнг Айн изоҳ берган. Негадир, бу изоҳ рисолага кирмай қолган. Мана ўша изоҳ: «Тилини содда-лаштириш шарафи айна замонда Фитрат ва бошқа тилчи ўртоқларга ҳам оидир. Чўлпон кўбрак амалий намуналар бергандир». Табиийки, изоҳга муҳимроқ маъно юклангани учун уни бериш лозим эди.

Умуман, Б.Каримов тузган рисола фойдали ва зарурдир. Шу билан фикрини тугатсақ бўларди. Лекин рисола баҳонасида Чўлпон ҳаёти ва ижоди ҳақида ёганларимиз, ўқувчиларда деярли қуйдагича таассурот қолдиради: 20-йилларнинг иккинчи ярмига келиб Чўлпон таъна-маломатлар, дашонлар, дағдағалар, пўписалар эштаквериб юраги зада бўлган, унга ҳеч ким муруват кўрсатмаган; «миллатчи», «буржуа ёзувчиси», «ёт усур» деб ундан ҳамма юз ўгирган, дунёга келиб рўшнолик кўрмай ўтиб кетган ва ҳоказо. Тўғри, Б.Каримов таъкидлаганидек, танқидчи «Зариф Башир шoirга келарди кўйгандек таассурот қоларди...»

Айтмоқчимизки, Чўлпон учун ниҳоятда оғир замоналар бошлангандан кейин унинг чинакам мухоблари, ҳақиқий дўстлари севимли шoirларни зоҳиран, очкичасига қувватлай олишолма-са ҳам, зимдан — ботинан унга ҳамдард, ҳаммаслақ эди. Чўлпонга нима биландир ёрдам кўрсатишни, далда бўлишни исташарди. Бу истакни шўролар даврида амалга ошириш унчайм осон иш бўлмаган. Шунга қарамай, бу борада талайгина фактлар мавжуд. Жумладан, 20-йилларнинг таниқли шoirини, давлат арбоби Боту шўро махсус органлари томонидан «аксильўроқ руҳ ҳаракат»да айбонли қамоққа олинган, 1930 йилнинг 23 ноябрдан 10 декабригача ўз қўли билан ёзган кўрсатмасида шундай фактни келтирарди: «Мен Халқ Маорифи Комиссари-тига ишга тайинланганимга қадар Акмал Икромовнинг талаби бўйича Чўлпон ўзбек драматик труппасига адабий таржимон сифатида қабул қилинган экан. Чўлпон труппага мафурвай жиҳатдан айтилган таъсир кўрсатиши мумкин, шу боис уни труппадан узоқ-лаштириш керак, деган гап-сўзлар пайдо бўлди. Мен бу масалада, 1929 йилнинг октябрида бўлса керак, Икромовнинг уйда унга гап очдим. У «Чўлпонга тегмаслик керак, қайтага, унга янги асарлар ёзиш учун рағбат бериш лозим», деди. Ана шундан кейин мен 1929 йилнинг охирида «Қизил Қўлаб» ёзувчилар ташкилотининг кўпчилиги

мумий йўғилишида қилган маъруза-да қатъий тақидлаганди: «Чўлпонни Чўлпон сифатида «дўппослаш» керак-мас, балки асарларини танқид қилган ҳолда, унинг ўзидан фойдаланиш даркор». Менинг фикримни Маннон Роми, Фитрат, Элбек, Санжар Сиддиклар қўллаб-қувватлашди. Бу фикрга қўшилган айрим кишилар ҳам бўлди. Чўлпоннинг «Уртоқ Қаршибоев» пиесасининг тақдимоти бўлганда, айримлар бу асар юзасидан мунозара очиб қўйди. Тақдимотда ёнма-ён ўтирган Икромов менга секингина бунга йўл қўймаслик керак деб тайинлади. Мен мунозара очини сўраганларнинг фикрига эътироз билдирганимдан кейин кимдир А.Икромовга бу ҳақда муножаз қилди. Икромов унга «Мана, ённингизда Халқ Маорифи Комиссари-нинг ўринбосари ўтирипти, ундан сўранг...», деди. Агар мунозара ўтказишга изн берилганда, шубҳасиз, Чўлпонни ўнганмайдиган қилиб «дўппослашган» бўларди.

1930 йил май ойининг охирида Икромов менга «Чўлпонга янги бадиий асар ёзишни илтимос қилиб хат ёзинг», дея тақид этди. Фаҳимча, бу билан у Чўлпоннинг обрўйини яна кўтармоқчи, бўларнинг Чўлпон асарлари асосида тарбия топишларини истаган. Мен Самарқанд (ўша пайтдаги Ўзбекистоннинг маркази. — Б.Д.)дан Тошкентга келганимда Икромовнинг бу тақидини Чўлпонга етказдим.

Соёқ Ўзбекистон Республикаси Компартияси Марказий комитетининг ўша пайтдаги биринчи котиби А.Икромовнинг Чўлпонга пинҳона кўмак кўрсатишга интилганини яна бошқа фактлар ҳам исботлайди. Шуллардан бирини келтириб ўтайлик. 20 — 30-йилларда матбуот соҳасида ишлаган Мухаммад Ҳасанов ҳам шўролар қатағонига учраган. У шўро махсус хизмати ходимлари томонидан қамоққа олинган, 1937 йил 7 октябрдаги терговда шундай дейди: «1935 йили Акмал Икромовнинг топшириги билан мен Чўлпоннинг «Кеча ва кундуз» романига муҳаррирлик қилдим. Икромовнинг тақиди билан роман 1936 йилнинг бошларида анчагина нусхада дунё юзини кўрди».

Қатағонга учраган журналист Курбон Березин ҳам 1937 йилнинг 10 сентябр-ноябрдаги терговда М.Ҳасанов Чўлпоннинг «Соз» шеърли тўпламига муҳаррирлик қилганини таъкидлайди. Ҳолбуки, дейди у, тўплам аксильўроқ руҳи ёзилган шеърлар билан тўпла эди.

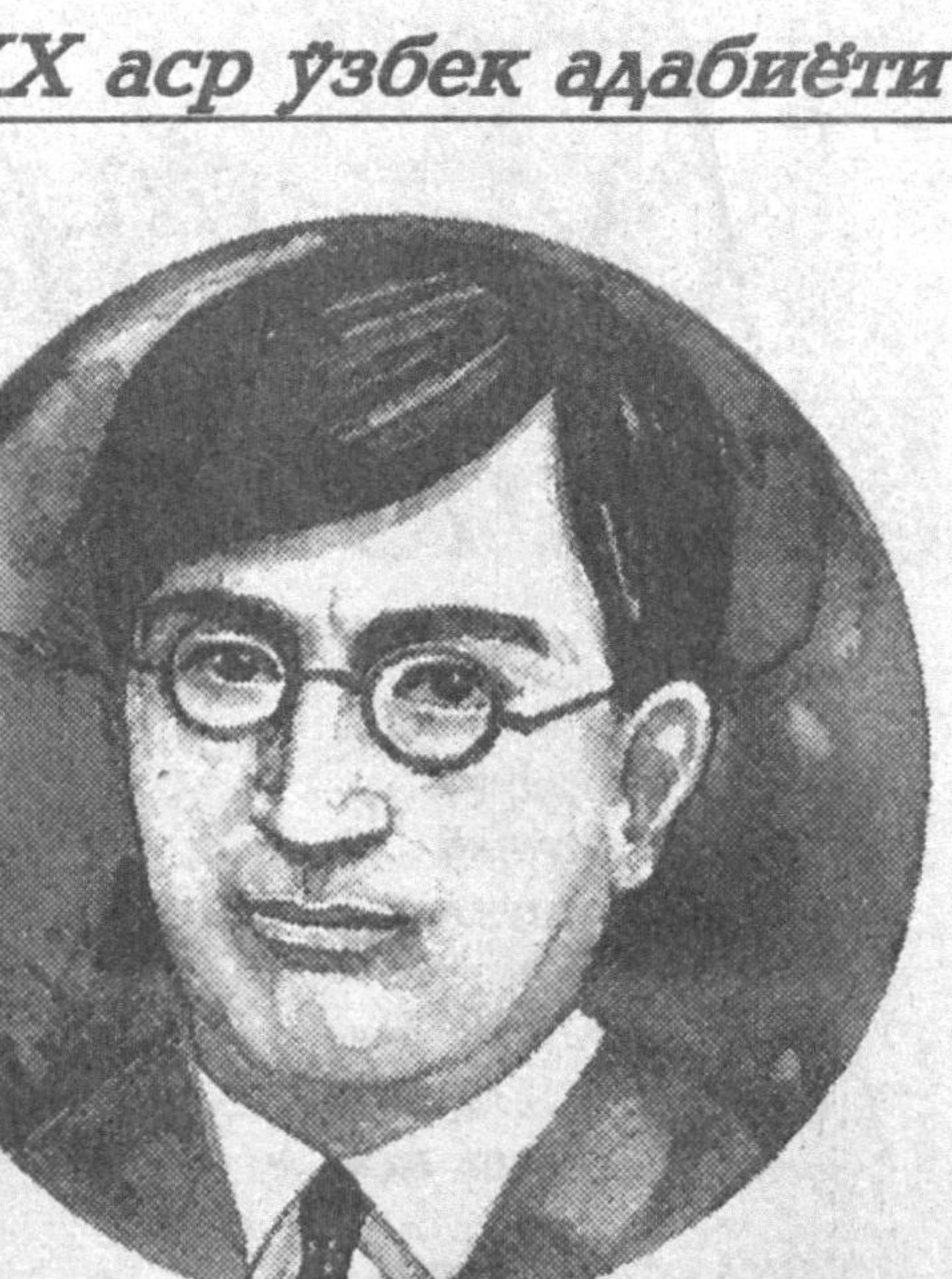
Сталин шахсига сизиниш қоралангандан кейин Мухаммад Ҳасановнинг «жиноий иш»ни қайта кўриш муносабати билан уни яхши билган, у билан ишлаган кишиларнинг айримларидан кўрсатма олинган. Жумладан, журнал-

лист Абдулла Ҳасанов 1956 йилнинг 12 майида берган кўрсатмасида шундай фактни келтирган: «1937 йили «халқ душмани» сифатида қамоққа олинган Мухаммад Ҳасановнинг партиявийлиги масаласи партия бошланғич ташкилотиди қўрилганда унинг «Правда Востока» газетасига муҳаррирлиги пайтида буржуа миллатчиларини фош этувчи айрим материалларни босмай, атайлаб ушлаб тургани айб сифатида қайд этилган. Гап Чўлпоннинг «Кеча ва кундуз» романига Ж.Шарифий томонидан ёзилган тақрир устида кетганди. Тақрирнинг нима учун ушлаб турилганининг асл сабаби менга аниқ эмас. Эҳтимол, Ҳасанов мазкур романга муҳаррир бўлгани учундир, балки бошқа мулоҳаза туғйлидир. Шарифий ўз тақризини «Қизил Ўзбекистон» газетаси таҳририятига ҳам топширган эди. «Правда Востока» босмаганидан кейин шундай қилгандир. «Қизил Ўзбекистон»га ўша пайтда мен муҳаррирлик қилардим. Шарифийнинг тақризи бу ерда ҳам бироз ушланб, тўдан тақрир қилингандан сўнг босилган эди».

Гап Ж.Шарифий, О.Шарафуддинов (Айн), Ю.Султоновларнинг «Қизил Ўзбекистон» газетасининг 1937 йил 6 августидан 20 сентябргача «Кеча ва кундуз» ҳақида» сарлавҳали «машхур» тақризи устида кетяпти.

Бу фактлар кўрсатадики, Чўлпон мафурвай жиҳатдан кескин «танқид»га учрагандан кейин республиканинг ўша пайтдаги раҳбарига уни асрашга, унга далда бўлишга зимдан ҳаракат қилганлар. Дарҳақиқат, «ашаддий миллатчи», «буржуа ёзувчиси», «ёт усур» каби даҳшатли гуноҳларда айбонаётган ижодкорнинг 30-йилларга келиб романи ҳамда шеърли тўпламини Ўзбекистон уюшмасида муҳокама қилимай чиқариб юбориш, асарларининг, таржималарининг республика журналларида босилиб туриши, унингнинг 1935 — 1936-йилларда «Муштур» таҳририятида ишлаши учун қандайдир қучли суячлик бўлган бўлиши керак эди. Бу суячлик ўз ҳаёти билан ўйнашаётганини яхши билган, албатта. Лекин халқнинг чинакам фарзандини, ноёб истеъдод эгасини асраб қолиш, унга кўмак беришга интилиш талайгина инсонларга ўз ҳаётидан ҳам азизроқ, муҳимроқ туюлган.

Бу ўринда биз ўша пайтда юқори лавозимда турган шахсинг Чўлпонга бўлган меҳри тўғрисида гап юритдик. Оддий фўқаролар, Чўлпоннинг беҳисоб мухоблари энг «нозик» пайтларда ҳам унинг асарларини сақлашга уринган, шеърларини ёд олишгани ҳақида тўхталиб ўтирмадик. Шундай бўлса-да, бир фактни келтириб ўтайлик. Танқид олим, марҳум профессор Фулом Каримов қатагон йилларининг даҳшати-ни ўз кўзи билан кўрган, «Эҳтимол, мени ҳам олиб кетишар» деган ваҳимада кечалари кўзига уйқу келмай, тўлғониб чиққан кишилардан. Шу боис бўлса керак, домланинг тилига ниҳоятда эҳтиёткор бўлгани ҳақида ривоятнамо гаплар бор. Домла 1989 йили вафот этган, фарзандлари унинг бой кутубхонасини Ўзбекистон Миллий университетининг ўзбек филологияси факултетига талбалар, устозлар фойдаланишлари учун топширишди. Чунки устоз узоқ йиллар шу кўтулга масканда талбаларга сабоқ берган, сара асарларини шу жойда яратганлар. Домланинг китобларини факултета олиб келиб жавонларга жойлаштиришаётганда қатагон қилинган машхур ёзувчиларнинг, шу жумладан, Чўлпоннинг ҳам китоблари авайлаб сақлаб келингани маълум бўлди. Худо кўрсатмасин, ўша машхум йилларда домланинг бундай китобларни сақлаб тургани соёқ чекистлар кулотида етганда, қандай «томоша»лар бўлишини тасаввур этиш мумкин.

Бу мисолларни келтирганимизнинг боиси шунки, Чўлпоннинг бошига маламот «тош»лари ёғилган пайтда, чинакам инсонлар уни руҳий, моддий жиҳатдан қувватлаб турганларини кўрсатишди. Уларнинг меҳри шoirни машхум 37-йилги қатагонга омон сақлаб туришга сабаб бўлган. Акс ҳолда, соёқ шўро даври мафурчаларининг «Бесутун тоғи»дан залворлорқ таъна-дашонларни остида ҳар қандай одамнинг руҳан эзлиб, жисмонан маҳв бўлиб кетиши ҳеч гап эмасди.

Хулоса қилиб айтганда, ижодининг дастлабки 13-14 йили даврида Чўлпон очкичасига, ошкора шон-шарафга бурканиб, юксакларга кўтарилди, бутун халқ унга меҳрини намоён этди. Бундан кейинги даврда, бир тарафдан, шўро мафурчалари томонидан аёвсиз «танқид» қилинди, турли ёрликлар ёпиштирилган ҳолда «ёт усур» сифатида четга суриб қўйилди, ижоди камситилди. Иккинчи тарафдан, Чўлпоннинг беҳисоб мухоблари сездирмасдан, ботинан унга ҳамдард, ҳаммаслақ бўлдилар, руҳан ва маънан кўмак, далда беришга интилдилар, суячлик бўлишга уриндилар. Дарвоқе, бундай ҳақиқий шoirнинг ижодий бахти дейиш мумкин, холос.

"ЗИЁ ДАРЧАСИ" «ЎЗАС», 2005 йил, 18 ноябр

Таниқли адабиётшунос олим Абдуғафур Расуловнинг «Ҳаҳон адабиёти» журнали 100-сонининг босмадан чиқishi муносабати билан эълон қилинган «Зиё дарчаси» сарлавҳали мақоласини кўриш билан ўқидик. Журналини илчил мутолаа қилиб келаяётган мухлислар мақолани ўқиб, бу эътиборли нашрнинг юзичини сонига бўлган фаолиятини яхлит тарзда кўз олдига келтиришса, уни ўқиб боришга имкон тополмаган ўқувчилар бу нашрнинг маданий ҳаёти-миздаги ўрни ҳақида батафсил маълумотга эга бўлдилар.

Журналда эълон қилинган кўплаб эътиборли асарлар қатори бразилиялик машхур адиб Пауло Коэлзонинг «Алхимик» романи кўпчилигимизда катта қизиқиш уйғотганди. Мақола муаллифи А.Расулов тўғри таъкидлаганидек, П.Коэлзо «шарқ-муулмон болидан гарблиқлар учун ҳолва паширгани» чин.

Мақолада романининг ўзбек таржимони томонидан таржима қилингани айтилган. Бу ҳам асарга бўлган эътибор ва қизиқишнинг катталигидан далолатдир. Табиийки, бир асар икки ёки уч таржимон томонидан ўтирилганда таржималар савияси, исмлар, атамаларнинг берилишида ҳархиллиликни кузатиш мумкин. Хусусан, П.Коэлзо романининг номи таржималарда «Алхимик» ва «Алкимёгар» деб икки хил аталган. «Зиё дарчаси» мақоласи муаллифи эътиборини айна шу роман таржималарида яна бир фарқли жиҳатга қаратиб, шундай ёзади: «Романдаги Мелхиседек образиди диндан боҳабар одам ҳазрат Хизрни кўради. Қизик, О.Шарафиддинов бу номи романдагиди (яъни асарнинг русча вариантдагиди — А.Х.) сақлаб, Азиз Саид Маликсидик деган. Ким ҳақ? Бунчи ким исботлайди?»

Ушбу савол чиндан ҳам жавоб-талаб. Унга жавоб топиш истагиди айрим манбаларга муножазат этдик. Жумладан, 1992 йили ўзбек тилида чоп этилган «Инжил» китобидан (Стоқголим) тегишли жавоб топгандек бўлди. Мазкур китобга «Инжил», «Таврот»нинг «Ибтидо» номи биринчи китоби ва «Забур» тўлиғича киритилган. «Ибтидо» китобининг 14-бетида қуйдагича парча эътиборини тортди: «Худойи Таолонинг руҳонийси бўлган Салим

Миллийлик ва бадий нутқ

Буюк аллома Абу Райҳон Беруний «Қадим халқлардан қолган ёдгорликлар» асариди шундай ривоятни келтирарди. Бир шарқлик мутафаккирдан одамнинг инсонлиги нима билан белгиланади, деб сўрашибди. Шунда доғишманд: одамнинг инсонлигини унинг тилидан ва дилидан аниқлаймиз, деб жавоб берган экан. Дарҳақиқат, тил ва дил инсон феъл-атвори, дунёқараши, ҳаётга муносабати, мурод-мақсадини кўзгуда ақо этган қиёфадек аниқ-тинч намоён этади. Зотан, бадиий асар қаҳрамонининг тили-нутқи ҳамда дили-қалб кечинмалари нечоғли маҳорат билан ёритилгани ҳар қандай асарнинг муваффақиятини белгилайдиган мезонлардир.

Ёш тақидкоти, филология фанлари номзоди Гулчехра Имомованинг «Янги аср авлоди» нашриётида чоп этилган «Миллийлик ва бадий нутқ» номи рисоласида асосий эътибор бадиий нутқ муаммоларига қаратилган. Ўзбекистон халқ ёзувчиси Пиримқўл Қодиров китобдаги «Миллий ғояга асосланган рисола» сарлавҳали сўзбошида шундай ёзади: «Миллий ва бадий нутқ» деб номланган ушбу рисола истиқлол даврида шаклланган миллий дил-ғимизни идрок этиш ва астойдил қадрлаш руҳи билан суғорилган. Еш олима Гулчехра Имомова ўзбек миллатининг ўзига хос хусусиятлари адабий асарларда бадиий тил воситасида қандай тасвир этилганини Абдулла Қодирий ва Ойбек романларидан бошлаб Одил Ёқубов ва Ўткир Хошимов каби машхур ёзувчиларнинг энг яхши насрий асарларига на давом этган ижодий ривожланиш мисолида таҳлил ва талқин этади».

Миллий тиллар яратишда қаҳрамон нутқи, муаллиф нутқи ва миллий руҳиятларнинг эритилиши масалаларини тақид этишда рисола муаллифи Абдулла Қодирийнинг «Ўтган кунлар», Ойбекнинг «Кутлуғ қон», Одил Ёқубовнинг «Дийнат», Ўлғубек ҳазинаси», Ўткир Хошимовнинг «Икки эшик ораси», «Дунёнинг ишлари» асарларига таянган. Муаллиф қаҳрамонларнинг нутқидан аён бўладиган ҳаракатларни, фаолиятларини асардаги шaroит ва ижтимоий муҳит тасвири билан боғлиқ ҳолда таҳлил этади. Бу жиҳатдан, айниқса, рисоланинг «Миллий тил яратиш ва қаҳрамонлар нутқи», «Муаллиф нутқи ва миллий руҳ» боблари таҳлилнинг пишиқ-пухталиғи билан яхши таассурот қолдиради. Рисолада «Ўтган кунлар» ва «Кутлуғ қон» романларидан келтирилган иқтибослар тақиди асосида муҳит билан миллий қиёфанинг бир-бирига мувофиқлиги ҳаққоний асарнинг бош мезони бўлиши далилланган.

Улуғ шоиримиз Алишер Навоий «Мухокаматул-луғатайи» асариди «...анинг дарёси кўнгулдир ва кўнгул маҳзаредурким жамий маонийи жузв ва қулдир», деб бадиий сўзни дўрга қиёслаган эди. Дарҳақиқат, бадиий сўзнинг тақрирланмас миллий образлар яратишга хизмат қилиши диалог, монолог ва ички нутқда янада ёрқинроқ кўзга ташланади. Г.Имомованинг рисоласида айна миллий тиллар яратишда диалог ва монологнинг ўрни, муаллиф нутқи ва қаҳрамонлар нутқининг ички алоқалари масалалари тарихий ҳақда замонавий мазмуудари романлар таҳлили орқали ёритиб берилган.

Миллийлик ва бадий нутқ муаммосини бир рисола доирасида тўла ёритишнинг имкони йўқ. Г.Имомова фақат миллий тиллар яратишда бадиий нутқнинг вазифасини имконияти даражасида таҳлил қилиб, эътиборга арзирли илмий-назарий хулосалар чиқарган.

Дарҳақиқат, рисоладаги устоз адибиётчи сўзбошида таъкидлаганидек, муаллиф миллийлик ва бадий нутқ муаммосига янгича ёндашгани, унинг таҳлил ва талқинларида миллий ғоя устувор ўринини эгаллайди.

«АНИНГ ДАРЁСИ КЎНГУЛДҲР...»

Нўмон РАҲИМЖОНОВ, филология фанлари доктори

Нўмон РАҲИМЖОНОВ, филология фанлари доктори

Абдуҳамид ХОЛМУРОДОВ, филология фанлари номзоди, доцент

Навоий шахри

Саргузаштлар «Сўқмоғи»да

кеалар китобонни гоҳ ишонти-ради, гоҳ ишонтирмайди. Аммо муаллиф бир-биридан драматик воқеаларни ажойиб тарзда боғ-лай олганки, бу асарни мароқ билан ўқишга иштиёқ уйғотди.

Собир бошқа сафдошлари сингари ўлимга ҳукм қилинади. Мустабид шўро ҳожиимати жасур, мард йигитларга режалаштирган ишларини бажартириб бўлган, шундай шафқатсизлик қилган. Аммо ажал Собирни четлаб ўтади. Яшаш учун кураш унга қимматга тўшади, уни дўст-яқинларидан ажратлади. Кескин тўқнашув, ҳаёт-мамот олишувларига тўла сюжет воқеалари «занжир» и бирор ўринда салки бўлиб қолмаган. Шу боис, «Ўлимга махкум қилинганлар»да баён этилган воқеалар ўқувчини бирдай ўзига тортиб туради.

Ўқувчи муаллифнинг воқеалар-ни таҳлил қилиш, қаҳрамоннинг руҳий ҳолати, кечинмаларини кўрсатишдан кўра, драматикроқ воқеаларни «тўқиш» ва шу орқали китобхон қизиқшини оширишга интилаётганини билиб туради. Хусусан, қизлар, аёлларнинг Собирга ишқибозлиги баён этилган воқеалар шундан далолат беради. Албатта интим-машайи мазмуундаги воқеалар асарнинг қизиқарли «қиқиш» учун «ўқулган». Аммо саргузашт-детектив асарларда айна шу жиҳат буртиброк туриши на-

Житобиниғни ўқидим

монларнинг ички дунёси таҳлил қилинмайди.

Абдулла УЛУФОВ

Житобиниғни ўқидим

«Ўлимга махкум қилинганлар» муаллифнинг воқеаларни «тўқиш», уларни бир-бирига боғ-лаш, сюжетни кескинлаштириб, ўқувчилар қизиқшини қунайти-риб боришга астойдил уринганли-гини кўрсатади. Аммо у қаҳрамон-лари руҳияти, кечинмаларини таҳлил қилиш, уларнинг ички дунё-сига кириш, воқеаларнинг зид-диятлари, мураккаблиқларини очишга ҳам интилиши керак эди. «Ўлимга махкум қилинганлар» силлиқина, равон услубда ёзил-гандай туюлса-да, аммо унда ада-бий тил меъёрларида мусулман ҳам талайгина. Масалан, асар боши-да шундай дейилади: «Қизик, ўзи-мининг шаҳардан самолётга ми-наётганимизда ҳаво очик, қуёш наёвсиз қиздири, битта қўйлақда ҳам одам жиққа терга ботар эди». Самолёт, машина, арава, поездга минилмайди, балки чиқилади. Туя, отга эса минилади. Шунга ўхшаш оддий нарсаларнинг фарқланмаслиғи, эътибор қилин-маслиғи тўшга тўшдай тегади.

«Ўлимга махкум қилинганлар» Нуриддин Исмоиловнинг ўқувчи-лар эътиборини тортадиган асар-лар ярати оладиган ижодкор экан-ликнинг «Жиноят ва жазо» романи-да худди шундай йўл тутилган. Саргузашт-детектив иёналишини дағи асарнинг асарларда эса ха-тарли ҳодисалар, қонли можоролар тўғрисида сўз юритиш асосий мақсадга айлантирилиб, қаҳра-

«Бернора Кориева балет мактаби очибди», деган гапни эшитиб, санъаткор билан учрашишга қарор қилдик. Лекин Бернора Раҳимовна топиб учрашиш осон бўлгани йўқ. Дастлабки кўнгирагимизга «У чет элга кетган» деган жавобни олдик. Шундан кейинги бир неча кўнгирақлар ҳам бесама қетди. Ниҳоят, телефон гўшагини Бернора опанинг ўзи кўтарди. «Ўзбектеатр»да учрашишга келишдик. Айтилган вақтда келишилган жойга етиб келганимизда, ёнимга оппоқ «Матиз» келиб тўхтади ва ундан чаққон ҳаракатлар билан Бернора опа тушди. Санъаткорнинг тетик руҳияти, айнаи вақтда чаққон, енгил ҳаракатли ҳавасимни келтирди.

Сухбатимиз, табиийки, балеринанинг чет эл сафаридан бошланди.

— Хабарингиз бор, ҳали театрда ишлаб юрганмидаёқ чет эллардаги балет мактабларида «мастер класс» дарсларини ўтардим, — дея гап бошлади Бернора опа. — Шунга 8 йил бўлибди. У ердаги мактабларда модерн ҳам, замонавий рақс ҳам, классик балет ҳам ўргатилади. Ҳар йили турли балет мактабларининг вакиллари тақлиф қилишади. Лекин кўпроқ рус балет мактаби аъённаларини кадрлайдилар. Шунинг учун ҳам мен ҳар йили у ерда дарс ўтиб келаман.

— Шогирдларингиз билан қандай «тиллашасиз»?

— Биласиз-ку, аслида рақс тарихини ҳам тушуна бўлади, лекин рақс жараёнида мулоқотда бўлмаслигини илҳомий йўқ. Шунинг учун француз, италия, рус тилларида мулоқотда бўламиз. Инглиз тилида ҳам сўзлашамиз.

— Сиз дарс ўтадиган мактабларнинг ўқувчилари кейинчалик балет театрларида ишлайдиларми?

Филология фанлари доктори, профессор Охунжон Сафаров, Ўзбекистонда ҳизмат кўрсатган артист, хонанда Ориф Атоев ҳамда педагогика фанлари номзоди, доцент Файзулла Тўраевларнинг «Бухорча» ва «Мавриги» тароналари тарихига

бағишлаб ҳамкорликда яратилган илмий тўплами нашрдан чиқди.

Тўптам тарихий-назарий ҳамда «Бухорча» ва «Мавриги» туркумларининг нота ёзуви орқали изоҳланган амалий қисмлари асосида ёзилган. Зеро, ушбу туркумларнинг яратилиш тарихи, шаклланиш жараёнлари, таркибий хусусиятлари, бадиий-ғоявий мотивлари, ижрочиларнинг ички дунёси, тафаккур олами, ижро тақлиплари ҳамда асар мазмунини тўлдирувчи қийимлар, тақинчоқлар, жозибали хатти-ҳаракат-

СЕҲРАН ТАРОНАЛАР

Тадқиқотчилар Турон ва Эрон заминидеда соҳнада, хонанда ва бастакор сифатида доврқ қозонган Борбад (VI—VII асрлар) яратган куйқўшиқлар асосида шаклланган аъённаларнинг вақт ўтиши билан «Марвисрай» (Марвисранг) йўли сифатида эътироф этилганлиги, кейинги замонларда бу ибор шаклан ўзгариб Маврий, Маврисарай (Маврича ижро), Мавригий, Мавричан қабиллада истифода қилинаётганига эътибор қаратадилар. Шу жиҳатдан VI—VII асрларда юзга келган «Даруки хурсандлик» (Хурсанд қилувчи одоблар) ва «Фарҳанги пахлавик» (Пахлавий лугати) рисолаларида қайд этилган куй қилиш ва қўшиқ айтиш услубини ифодаловчи «мурваксорай», «мурваксоранг» ва «маврак» истилоҳлари оид маълумотларнинг йиғилиши ва эътирофи алоҳида илмий қимматга эга. Шунингдек, тўптамда тадқиқотчилар томонидан Мавриги жанрининг XVI асрда амир Убайдуллоҳон, кейин Абдуллоҳон, XVIII асрда амир Шохмурод хукмронликлари даврида Марвадан Бухорога кўчирилган тожик, ўзбек, туркман каби тўбжой аҳолининг ижодий маҳсули эканлигига доир ғоя ҳам илгари сурилади.

Тадқиқотнинг илмий салмоғи туркумлар тарихи, уларнинг шаклланиш муаммолари бўйича олиб борилган кузатувлар қаторида ижрочилик жараёни, матнлар таҳлили, оҳанг тузилмаси, чолгулар таркиби, усул таркиби ва услублар тарихи билан ҳам белгиланади. Хусусан, «Бухорча» ижросида 3-5 созанда, хонанда ва раққоса иштирок этади. Улардан тўрттаси раққослар бўлиб, оммавий рақсларни ижро этадилар. «Мавриги» ижросини эса одатда қадимда тўртта доирачининг ўзи ҳам хонанда, ҳам созанда, ҳам раққос сифатида амалга оширилган. XX аср бошларида уларнинг сафи учтага тушиб қолади. «Бухорча» туркуми аёллар ижросида доира, ноғора, занг, қайроқ ёрдамида, «Мавриги» фақат эр-

ҳам алоҳида эътибор қаратилган. Тўптамдан «Бухорча» жанри асосан муаллифи номаълум қўшиқ ва рақслардан, шунингдек, Абдурахмон Жомий, номи кўпчиликка маълум бўлмаган Фойий Кашмирий (1601/1625 — 1671), Махфий — Зебунисо (1639/1702), Солеҳ Бухорий (XVIII аср), Нозим Хиротий (1601/1605 — 1671) ва Исхок каби шоирларнинг газалларидан таркиб топилганлиги ҳам айтиб ўтилган. Хулоса қилиб айтганда, «Бухорча» ва «Мавриги» туркумларининг тадқиқ этилиши ушбу йўналишдаги изланишлар доирасининг кенгайишига, илгари йўл қўйилган чалқашликларга оидинлик киритишда, ўқув юртлари талабалари учун дарсликлар ва қўлланмалар яратишда муҳим манба вазиёсини ўтади.

Жасур РАСУЛТОВ, санъатшунослик фанлари доктори

Яхши ташаббус

Бошлаганимизда, катнашувчиларнинг ёшлари 5 ёшдан 55 ёшгача деб кўрсатилган. Ҳозир эса 62 ёшли бир аёл ҳам шуғулланипти. Демак, рақс билан қизиқувчилар ёш танламайди.

— Албатта, бундай катта ишни амалга оширишда кимдир сизга кўмак берган бўлса керак? Шунингдек, дарслар мазмунини билан ҳам таништирсангиз.

— Мактабимизнинг асосий ҳимойиси Ўзбекистон Республикаси кураши ассоциацияси. Уларнинг беминнат ёрдамидан миннатдоримиз. Мазкур ассоциация ва унинг раҳбари С.Абдувалиев миллий маданиятни ривожлантиришга муносиб ҳисса қўшаётганларини таъкидлашни истардим.

Яна режиссёр Аҳад Фармоновнинг ёрдами ҳам алоҳида айтиб ўтишим керак. Энди дарслар мазмунига келсак, мактабимизда ўқувчилар аэробика, гимнастика, балет, турли халқлар рақсларидан сабоқ оладилар. Ҳафтада уч марта ҳар бири 45 дақиқадан бир ярим соат дарс ўтилади. Ўқувчилар дастлаб аэробика, гимнастика билан шуғулланиб, яъни тайёргарликни ўтаб, кейин рақс заляга ўтадилар. Ҳафтада бир марта этикет дарси ҳам бор. Бунда ўқувчилар жамоатчилик орасида, уйда, меҳмондорчиликда, умуман, ҳамма жойда ўзини қандай тутишни ўрганадилар.

— Мактабни ташкил этишда олдингизга қандай мақсадни кўйган эдингиз?

— Мақсадим балериналар тайёрлаш эмас. Бунинг учун махсус ўқув юртлари бор. Мен ўзбек аёллари, қизларнинг келишган, кўркам, соғлом бўлишларини истайман. Асосий мақсадимиз ана шунга йўналтирилган, дарсларимиз мазмунини ҳам кўришиб турибди бу интилим.

Ҳозир яна бир янгиликни бошлаганимиз. Бир кун 25 ёшдаги ўзбек йигити ўз тўйида келин билан рақс тушишни оразу қилишини, лекин бирор марта қўлини ҳам кўтармаганини айтиб, рақсга ўргатишни сўраб, кўнгирақ қилиб қолди. Узимга ҳам бу тақлиф ниҳоятда қизиқарли кўринди. Бир ярим ой давомидеда ҳар кун йигитчага рақс сирларидан сабоқ бердим ва у тўй кун келин билан бирга бинаойидек валега тушди.

Бу гап тилдан-тилга кўчиб, хозиргача 6 та тўйда ана шундай рақс кўйдим. Айтишларига қараганда, бу рақслар гўзал чиқаётган экан.

— Сиз балетмейстер эмас, балеринасиз. Лекин яхши рақслар кўйлапсиз, балет мактабингиз бор. Бугун юрти-мизда фаолият кўрсатаётган балетмейстерлар ҳақида нима дея оласиз?

— Очик айтиш керакки, бизда бугун ўз ишининг моҳир устаси бўлган балетмейстер деярли йўқ. Алишер Навоий номидаги опера ва балет театри балетмейстери Ибрагим Юсупов бундан мустасно. Шу кунгача самарали ишлаб келаётган бу одамга раҳмат дейиш керак.

Олий балет мактабида 1977 йилдан буён балетмейстерлик бўлими мавжуд, хайронман, уни битирган мутахассислар қаёққа кетяпти? Менимча, бу масалага эътибор беришимиз керак. Бўлмаса, ўзбек миллий балетини саҳналаштиришга четдан балетмейстер тақлиф этиб юрaversамиз. Бундайлар ҳар қанча яхши мутахассис бўлмасин, миллийликдан йироқ асарлар яратишлари турган гап.

— Бернора Раҳимовна, чет эл сафарларингиз давом этадими? Умуман, режиссарингиз ҳақида гапириб берсангиз.

— Кўп давлатлардан тақлифлар тушган. Узим эса Италия, Австрия ёки Чехия каби давлатлардан бирида дарс беришни мўлжал-ляман. Улардан ҳам тақлифлар тушган. Кўраимиз, насиб қилгани бўлар.

Мактабимизга келсак, 20 ноябрдан ўзимизнинг бинода иш бошлаймиз. Ҳозир қабул бошланган. Талабгорлар ичида 37-42 ёшдагилар кўпчили-кини ташкил этади.

Кизиғи шундаки, дарсларимиз йигитларни ҳам қизиқтириб қолди. Шунини инобатга олиб, танкили балетмейстер Қодир Мўминовни мактабга жалб қилдим. Натيجаси дастлабки бити-рувчиларимиз ўз маҳоратларини кўрсатганларида маълум бўлади.

Гулчехра УМАРОВА суҳбатлашди

ДАСТХАТИ ЎЗИГА ХОС

Тўғриси айтганда, шу вақтга қадар расом Қудратилла Ажиметов ижоди билан танишиш имконияти бўлмаганди. Унинг ижоди билан илк учрашувдаёқ асарлари замиридаги олижаноблик, ташки қиёфанинг мардонаворлиги, этикетдаги тарбиявий руҳи, да катта таассурот қолдирди.

Яқинда расом устaxonасидаги рангтаъсир суратларни кўздан кечириб, Қ.Ажиметовнинг ниҳоятда истеъдодли расом эканини ҳис этдим. Николай Шин, Раҳим Аҳмедов, Баҳодир Жаолов каби машҳур расомлардан олган сабоқлари бежиз кетмагани ҳар бир асаридеда яққол кўришни турибди. Ёш расом Н.Пак ва В.Бурмакидан ҳам кўп нарсаларни ўрганган.

1980-1990 йилларда катта академик тайёргарликни ўтаб, ўзига хос ижодий дастхатга эга бўлган расом Сўқоқ, Самарқанд ва Хумсоннинг композиция жиҳатидан бақувват, рангларга бой, пухта манзараларини ва жанрли композицияларини яратди.

Туркистон ва Қаршида ўтган болалиги таассуротлари, онсидан эрта жудо бўлиши, биринчи

Расом устaxonасида

ўғлининг ўлими — расом ҳаётидаги бундай драматик, деярли фожеий воқеалар унинг ижодий фаолиятига таъсир этмай қолади. Бу воқеаларнинг бари унинг рангтаъсирчи сифатида таъсирчан ва ўткир драматик дастхатини белгилаб берди. Қ.Ажиметов рангларни ниҳоятда нозик ҳис этади, айнан шу ранглар жозибаси орқали ўзининг табиат гўзалликларидан олган таассуротларини ва руҳий кайфиятини томошага, этикетдаги тарбиявий ҳаракат қилади.

Расомнинг «Отанам портретлари била биргаликдаги автопортрет» асари таъсирий ҳал этилиши бўйича экспериментал, мунозарали бўлса-да, томошабин хотирасида узоқ сақланиб қолади. Қ.Ажиметов ҳам реализм, ҳам романтизм йўналишларида ижод қилади. Табиат ўзгаришлари, фасллар алмашинуви, кўшнинг уфққа тантанавор бош қўйиши,

юртимизнинг сирли оқшомлари расомни ўзига ром этади ва ижодий илҳом беради. Хумсонга бағишланган асарларидан бири-да бу ердаги куз фаслининг бор гўзаллигини катта маҳорат билан акс эттирган. Борлиқни қамраб олиши жиҳатидан монументал сифатида таъсирчан ва ўткир драматик дастхатини белгилаб берди. Қ.Ажиметов мўйқаламига мансуб натюрмортлар ҳам маҳорат билан ишланган. Композицияга кўра бир-биридан мутлақо фарқ қилувчи бу суратлар ўзига хослиги, жонли реалистик талқини билан эътиборни тортади.

Қудратилла Ажиметов ижодий имкониятлари кенг ва ранг-баранг ижодкорлар сирасига қиради. Айтиш мумкинки, бу расом ўзлигини, ижодий имкониятларини ҳали тўлиғича намойён этиб улгургани йўқ. Бироқ шу кунгача яратган асарларининг ўзиеқ, шубҳасиз, таъсирий санъатимизда муҳим бадиий қиммат касб этади.

Рафаил ТОҚТОШ, санъатшунослик фанлари доктори

Ўзбекистон халқ артисти Хайрулла Лутфуллаевнинг табиарқ 60 ёши бутунлай бошқача, саваннада эмас, ўзимизда камтарона нишонланди. Салют берилди, аммо бу иш ҳам ўзимизга хос тарзда, яъни олқишлар мисолида амалга ошди. Чунки Миллий академик театримиз залига тўпланганлар асосан санъаткорнинг мухлислари, дўст-қадрдонлари, мумтоз қўшиқ шайдолари эди. Авалги одатларимиздай, юбилей кечасида узоқ давом этадиган маърузалар қилинган йўқ. Маданият ва спорт ишлари вазири Алишер Азизхўжаев асосан санъаткорнинг бугунги масъулияти, касби-га садоқати, устоз-шогирдлик аъённалари ва бу фазилатларни асраб-авайлаш зарурлиги тўғрисида гапирди. Бошқа кутловлар ҳам мазмунан шундай бўлди. Шу босиб тадбир мажлиси айлиниб кетмади, ижодий кеча, мумтоз қўшиқлар гўлдаси сифатида тингловчиларни хушнуд этди.

Кўпчиликнинг фикри бир жойдан чиқди — Хайрулла Лутфуллаев узоқ йиллардан бери санъатимиз ривожини йўлида астойдил тёр тўкиб келаётган, миллий маданиятимизни дунёга тарғиб қилишга ўзининг муносиб ҳиссасини

қўша олган, бугунги кунда эса ёшларга таълим бераётган фидойи хонандаларимиздан бири. Шон-шухрат ҳаммага ҳам эртами кечми, албатта, келади. Аммо унинг оғир юкни ҳамма ҳам бута олмайди. Хайрулла Лутфуллаев бу юкни ҳамон писанд қилмай келмоқда. Бир вақтлар «Мен севаман, сен севаганими?» дея тўлиб-тошиб қуйлаган бўлса, бугун фарзандларини тарбиялаб, муқаддас санъат қошонасига битта-битта етаклаб келмоқда. Бува бўлиб, баъзи ҳамкасбларига қарата «Мен буваман, сен буваганими?» дея марғур нигоҳ ташламоқда.

Ҳамкасбларнинг кутловлари куйқўшиқларда, нафис гўлдасларда ўз ифодасини топди. Миллий академик театримиз саҳнасида кейинги пайтларда жонли овозларда қўшиқлар ижро этиш яхши аъённа тусини олаётганидан хабардорсиз. Бу гап ҳам деярли шундай бўлди. Қўшиқлар жонли ижро этилди. Халқ артисти Ортик Отажонов ҳамда Миллий театр актёрларининг жонли кутловлари мухлисларга маъқул келди. Олқишлар орасида меҳмонлардан бири эслашиб ўтди: «Фонограмма дунёнинг уч мамлакатидеда таъкиқланди...».

Вужудимизга чирмашиб кетган фонограмма, бизда ҳам оғриниб бўлса-да, чекинмоқда.

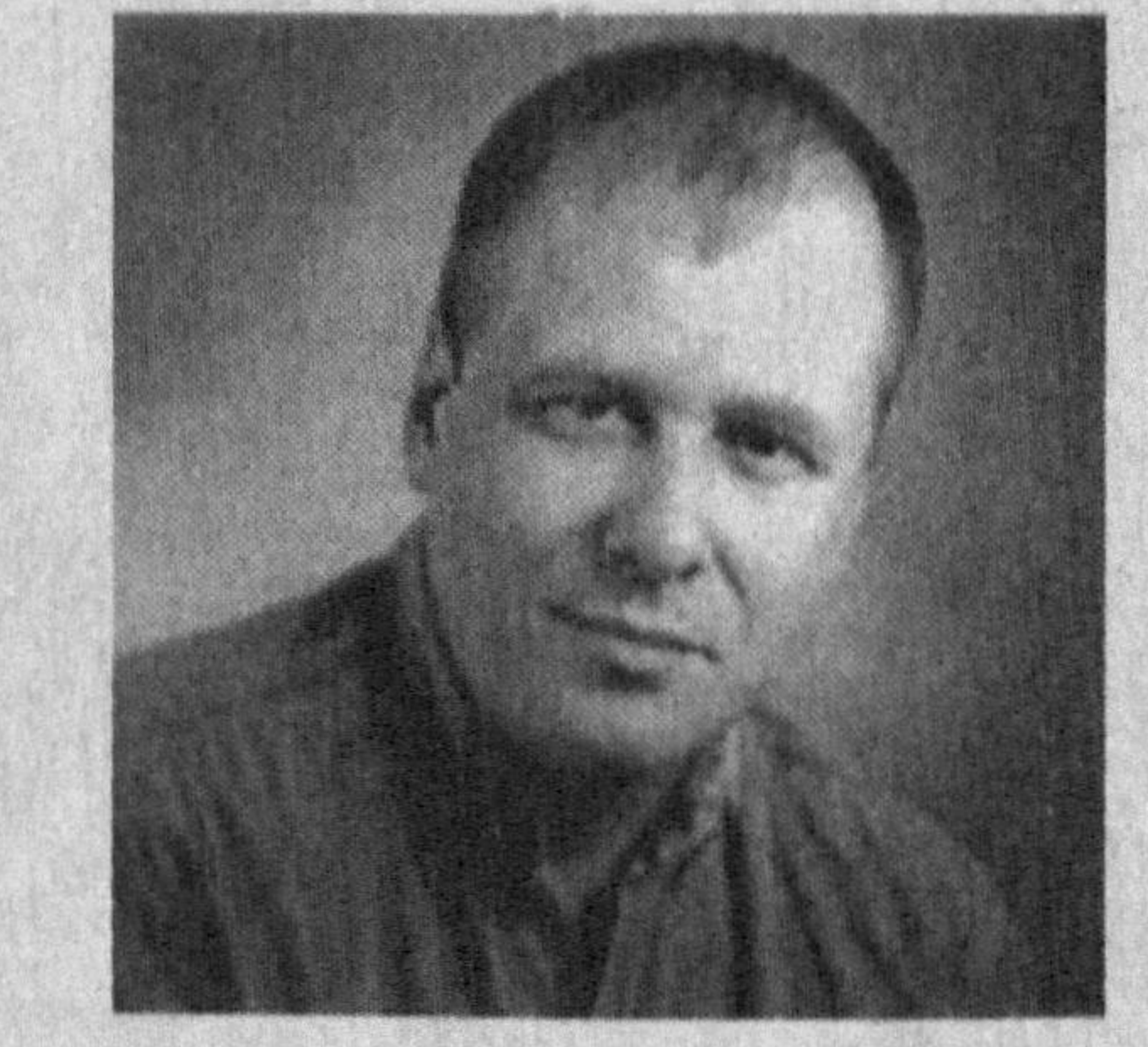
Ўз ахборотимиз

Кутлов ўрнида

ФОНОГРАММА ЧЕКИНМОҚДА...

Санъаткорлар таваллуд кунларини турлича нишонлайдилар. Биров овози билан, биров қўлидаги сози билан мухлисларини хушнуд этади. Кампир шафтоли егунча гўмбур-гум қуриб ташлаган замонавий қасрини, молиявий куч-қудратини кўз-кўз қилиш орқали ўзалигини намойён этадиганлар ҳам бор. Фарб эстрадасининг ёрқин юлдузларидан бири қирқ ёшга тўлиши муносабати билан Африка саваннасида кўчма ресторан қурдириб, ёввойи қабилалар истеъмол қиладиган қирқ хил таом тайёрлаб, дастурхон атрофида тўпланган қирқта журасини сийлаган экан. Яна бир навқирон юбилей йигирма икки ёшнинг нишонлаш учун тўплардан йигирма икки марта ўқ уздириб, салют бердирган. Бундай мисолларни яна кўплаб келтириш мумкин.

«ҚАБРЛАР СУКУТИ» ТАҚДИРЛАНДИ

Исланд ёзувчиси Арналдур Индирадсон «Олтин ханжар» мукофотида сазовор бўлди. Унга бу мукофот Британия криминал жанр муаллифлари ассоциацияси томонидан энг яхши деб топилган детектив асари учун тақдим этилди, деб хабар беради The Guardian gazetasi. Унинг «Қабрлар сукути» романини хайъат аъзолари Барбара Наделнинг «Улим арқоғи» романидан яхшироқ деб топилди. Бу эса исланд ёзувчисига 3000 фунт стерлинг маблағ келтирди.

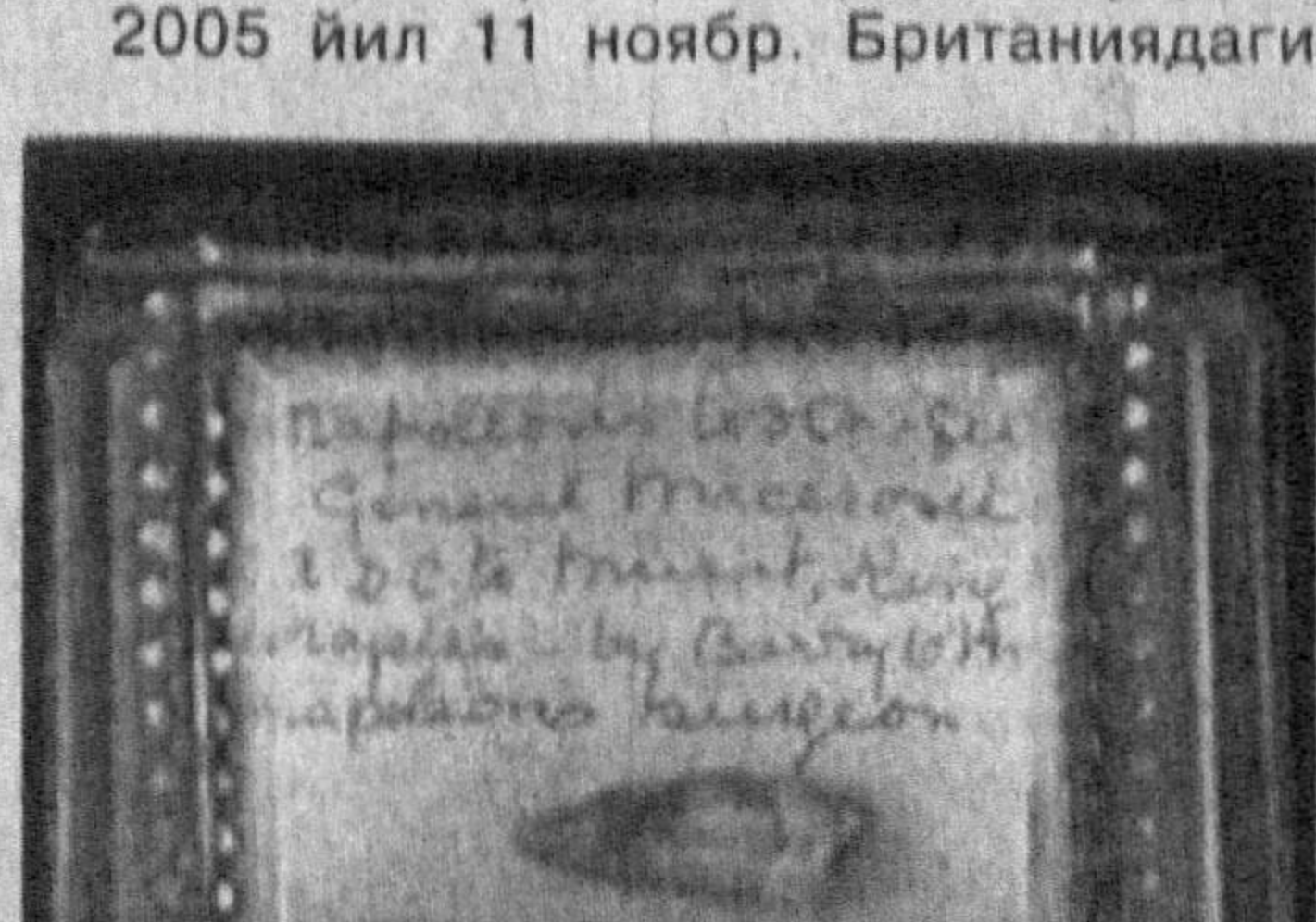
«ИНҚИРОЗ» РОМАНИ ҲАМ

Францияда «Фемина 2005» — йиллик адабий мукофот голибларини тақдирлаш маросими бўлиб ўтди. France-Press агентлигининг хабарига кўра, Ражи Жофре «Ақлдан озганлар бошланаси» романи билан «Француз адабиётининг энг яхши асари» номинацияси бўйича, америкалик ёзувчи аёл Жойс Кэрролл Оакс 500 саҳифали «Ин-

қиروز» романи билан «Энг яхши хорижий бадиий асар» номинацияси бўйича голиб деб топилди. «Энг яхши эссе» номинацияси борасида эса Тереза Делпешинг бугунги Франциянинг қиёфасини чиғиб берган «Таназзул» эссе-сига етадигани топилмади.

НАПОЛЕОННИНГ ТИШИ СОТИЛДИ

1817 йили Наполеон Бонапарт Муқаддас Елена оролида даволовчи врач Барри О'Марага қариеддан зарар қўрган тишини олдириб ташлаган. О'Мара Бонапарт ўзига қолдирган тишини бир мундат сақлаб юради, кейинчалик уни генералнинг қўви ва адыутанти ҳисобланган Франсис Матсеронига бериб юборади... 2005 йил 11 ноябр. Британиядаги

«Dominic Winter» аукцион уйида Наполеон Бонапартнинг хозирга қадар сақланган тиши 22 минг 600 долларга сотилди. Бу ўша тиш эди. Айтишларича, Матсерони оиласи уни кўз қорачиқидек асраб, шу кунларгача етказиб келган. Тишининг бошланғич нархи 14 минг доллар этиб белгиланган эди.

САНЪАТ УЧУН 157,4 МИЛЛИОН

Америкалик абстракционист расом Марк Ротко томонидан 1954 йилда яратилган қўзил, сариқ ва қўқ квадрат акс этирилган «Матисс эҳтиром» картинаси «Christie's»

аукционда 22,4 миллион долларга сотилиб рекорд даражани қайд этди, деб хабар беради Reuters ахборот агентлиги.

Ушбу аукционда Рол Лихтенштайн

асарлари ҳам ана шундай катта маблағга сотилган. Умуман, кейинги вақтларда аукционларда санъат асарларининг бозори чаққон, кейинги ишот сифатида шу аукционнинг ўзида санъат асарлари учун 157,4 миллион доллар сарф этилганини айтиш мумкин. Сотувга қўйилган 70 та картинадан фақат 4 таси ўз харидорини топмаган ҳолос.

ЎЗБЕК «ИНТЕРНАЛ» СОҲИБИ

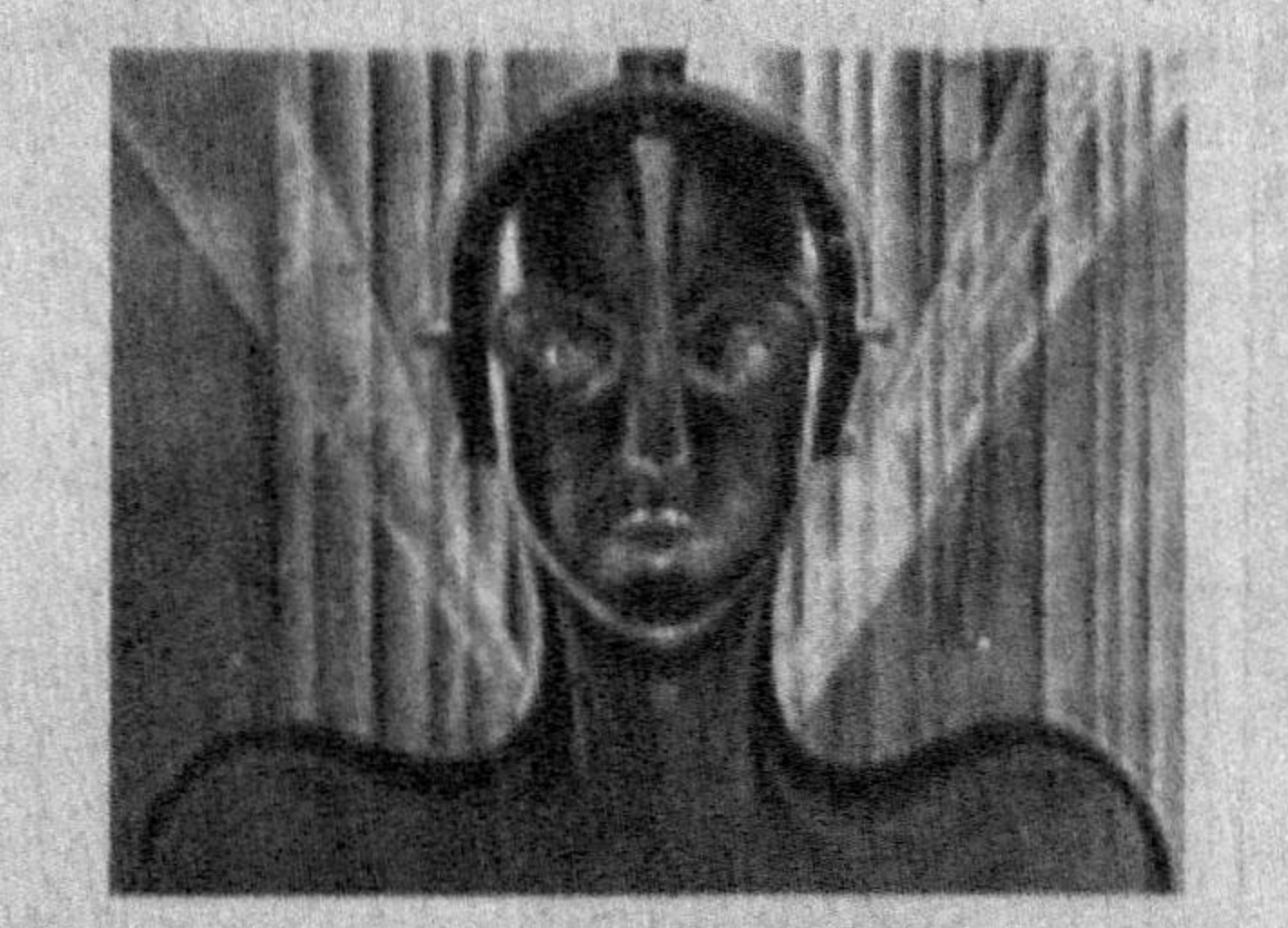
Таниқли ёзувчи Мишел Уэлбек «Интернал» — йиллик адабий мукофотида сазовор бўлди. Уэлбек Франциянинг ушбу нуфузли мукофотида «Имконлар ороли» романи учун муносиб кўрилган. Ро-

ШУНАҚАСИ ҲАМ БЎЛАДИ

Баъзан ҳазил-хузул билан бошланган иш ўта жиддий тус олиб ҳаммининг хайратига сазовор бўлади. 1927 йилда яратилган «Метрополис» фильми афишаси ҳам санъат асари сифатида эмас, балки, шу фильминг реклама қилувчи оддий афиша сифатида чиқилган...

Қарангки, шу афиша бугунга келиб санъат асари сифатида тан олинди. Дунё кинематографиясининг машҳур асарларидан немис режиссёри Фритс

Лэнг яратган «Метрополис» фильмига графикачи расом Хайнц Шулце-Нуддам бор-йўғи тўрт дона реклама афишасини чиқган эди.

Бунинг учун расом арзимас ҳақ олгани сир эмас. Аммо 2005 йилга келиб у чиқган афиша аукционда 690 минг долларга сотилишини тасаввур ҳам қилолмаган бўлса керак. Бу ҳодиса расом авлодлари учун қутилмаган омад бўлди, деб хабар қилади Reuters ахборот агентлиги.

Бунга қадар киноафишалар орасида аукционда энг қиммат сотилган 1932 йилда ишланган «Муим» фильмининг афишаси эди. У 453 минг долларга сотилган.

Интернет хабарлари асосида тайёрланди.

ФАКАТ ЭХТИЁТ БЎЛИНГЛАР

— Сизларни бу ерга йиғишимдан мақсад? муҳим бир масалани ҳал этиш. — деди Мингбоев оромкурси-га янада яхшироқ ястаниб олар экан. — Биласизлар, анчадан буён бир-галикда сув келса симириб, тош келса кемириб келяпмиз. Аммо сўнги кунларда бир ўй менга келиб қолди. Отам раҳматли: «Ўғлим, ҳалол ишла» дер эдилар. Кейинги пайтларда шу гапни кўп уйлайдиган бўлдим. Совга-салом ниқобида олаётган жараҳ-жараҳ, пора пулларимиз тўғрисида ўйлаб кўриш фурсати етмадимикан? Неча йиллардан буён тинимсиз оламиз. Узи бермаса, мажбурлаб ҳам чўздирармикан. Менимча, бунга чек қўйишимиз керак-ов. Нима дедилар?

тин менгаям машина олиб берасиз, деб мингирлаб турибди. — Дала ҳовлиларимизни битказиб олсак ҳам майли эди, — ҳўрсиник билан деди Бойбуваев.

— Тушунапман, тушунапман, — деди пийладаги совуб қолган чойни хўпларкан Мингбоев. — Лекин одам ёши ўтган сайин кўрар экан-да. Ахир, «Емоқнинг кусмоғи бор» деб бежиз айтишмаган. Қолаверса, биз бир-биримизга боғлиқ бўлган «занжиримиз». Биттаимизга шикаст

Тўпланганлар орасига оғир жимлик чўкди. Анчадан сўнг Тошотаров хор-ин ҳўрсиниб сўз бошлади. — Гапингиз балки тўғридир. Лекин, тўхта-тишга сал эрта эмасмикан? Яна ҳеч бўлмаса бир йил олайлиқ, кейин нима де-сангиз розимиз. — Мирза ақанинг гап-ларида жон бор, — деб уни қувватлади Жўраев. — Ме-нимча, бирдан тўхташак бўлмас, яна озгина вақт керак. Бу ёқда кенжа хо-

етса, қолганларимиз ҳам шарақ-шуруқ «узилиб» кетамиз. Худо кўрсатмасин, қопконга тушиб қолсак борми, бор-будимиздан ажраб қоламизми дей-ман-да. Кўрпачилар ҳар кун «мен-ман» деганлар гўмбурлаб қулаятти, «кўки» ҳам, «сариги» ҳам уларни кут-кариб қолмаётти. Шунинг учун вақт ганиматиди этакимизни йиғиштириб олайлиқ. Нима, шу қарорга келиш-менга осон деб ўйлайсизларми? Узатилмаган иккита қизим бор ҳали...

— Тўғри гапни айтдингиз, — дея уни қувватлади Тоғаев. — Тумшўги-миздан илинмасимиздан йиғиштири-шимиз керак. Ҳамма нарсанинг ҳам чегараси бор. Ана, кеча телевизорда кўрсатишди. Қаердадир пора билан қўлга тушган бир гуруҳ порахўрлар-ни умр бўйи қамок жазосига ҳукм этишди.

Йиғилганлар орасида бирдан жонлиш сезил-ди.

— Йўғ-е, ўша ёқларда ҳам пора бор эканми?

— Бўлганда қандок, — илжайди Тошотаров. — Газетада ўқидим, биз энг ривожланган мамлакат деб юрган жойларда ҳам пора бор экан.

Хонага бир неча дақи-қалиқ сукунат чўкди.

— Қурғур ўзи яхши нарсанда, — ҳўрсинди ким-дир.

— Демак, бошқа давлат-ларда ҳам пора олиш бор экан, денглар, — ўсмоқчи-лади Мингбоев. — Начо-ра, хориж тахрибасини ўрганишга тўғри келади. Фақат, эҳтиёт бўлинглар!

Марат ШАРИПОВ

Ўзим ўзимман

АРСЛОННИНГ ПАТИРИ

Кўёшжон, тоғ ошмасдан Уфқда дам олавер. Ташбақажон, шоммасдан Дастурхонни солавер.

Айқбой маймоқлаиб Тегирмонга боради. Мўл суту қаймоқлари, Ситир хамир қоради.

Кўён, ақли бутун хўб, Сув ташийди кўзада. Фыл қуруқ ўтин терар Шуудоққина юзада.

Хамирмиз ошди хўб, Уйғотинг беданани. Тулқивой олиб келин Уйидан седанани.

Ёламан Шўх бўлсам-да, Завқли меҳнат татир-да. Мақтанишга арзийди, Патирмисан патир-да.

Ол, еяқол, Тулқивой, Тўламасдан пулини. Фақат қилмай тулқилиқ, Таша тандир қулини.

Кўёшжон, тоғ ошмасдан, Қўза қараб қолдингми? Ташбақажон, бул тезроқ, Дастурхонни солддингми?

КЕЧИКТИРИЛГАН ТОМОША

Ўтириволиб Жайрага, Тулқихон тиш қайраган. Бўриной хайронгина: Ёнида жайронгина.

Олмадон дер: — Тамаки Чекманг, Тимсоҳ амаки.

Сўрагач Сичқон Филдан: — Бўшми? Фил қолди тилдан.

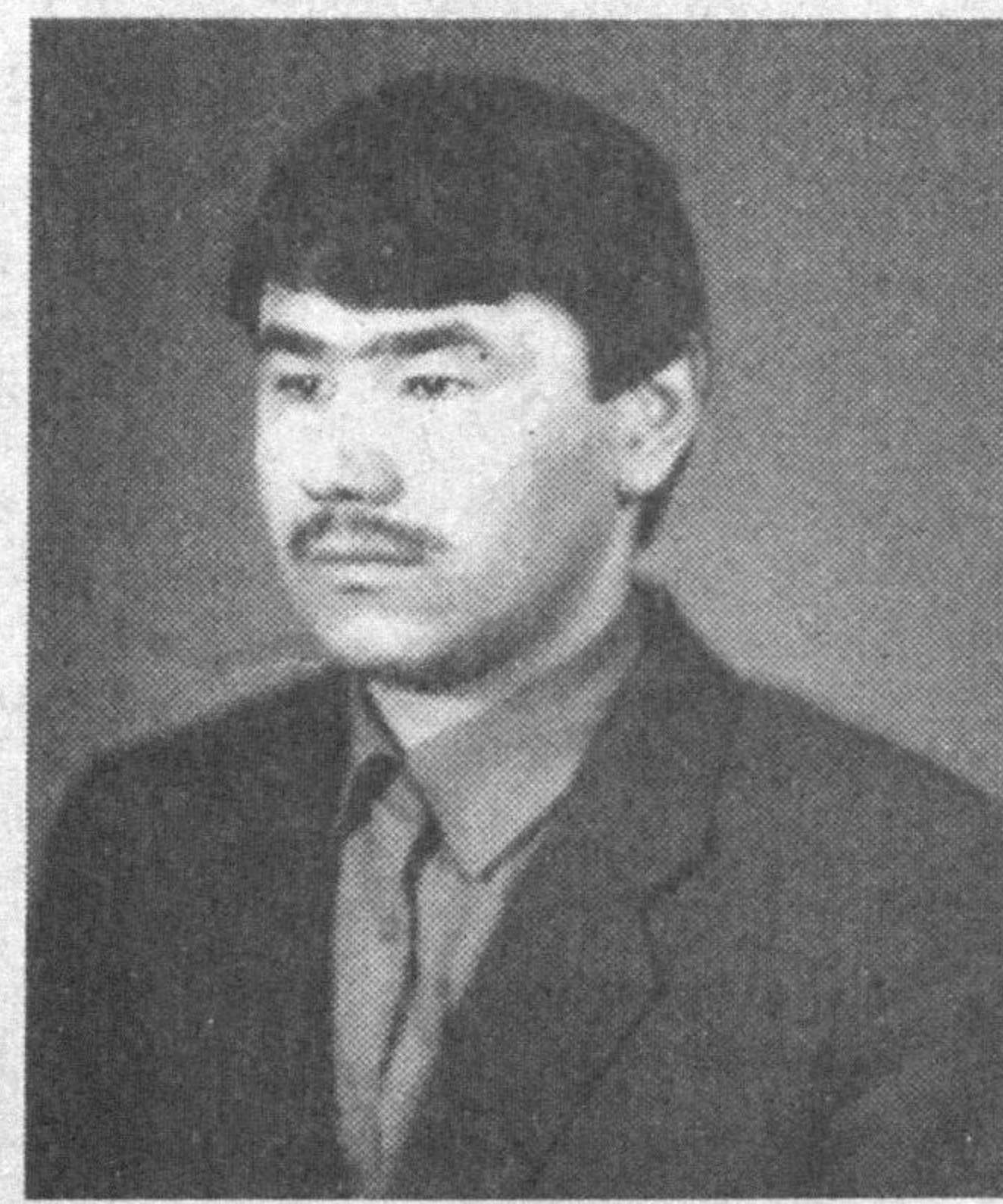
Текширар Айқхоним, Назорат каттаси-да. Томошабилар сони Ортиқ-ку паттасадан.

Нурда жилога тўлган Товусойнинг атласи. Ўн кўёнга жой бўлган Кенгурулар халтаси.

Уларнинг ҳаммасига Солинад жарима. Ҳаққа дер аммасига: Соат етти ярим-а...

Ташбақанинг бахти-да: Етти келди «вақтида».

Зафар ИСОМИДДИН

ЧИВИН

Аравани тортишга Куч етмай, От ҳорида. Роса буюдой ортишган. Яхши чивин борди. Белига ўрагани Ингичкайди қиланам. От шонди сўрагани: — Кучлимисан Филданам? — Дўст қўйнаиб турганда, Ёрдан бериш шарт, — леги. Паст-баландда юрганда, Қаноти сал лат еди.

ИСТЕЪАОЛИ ЧИГИРТКА

Иродаси синмаган Қашпоқ экан чигиртка. Тинчимаган-тинмаган Машпоқ экан Чигиртка. Бўлар гул дасталаса, Саҳна мисол ариқлар. У қўшиқ басталаса, Айтаркан-да Бадиқлар.

БОАРИНГНИНГ ОРЗУСИ

Кўм-қўкқина дўстгинам Қашпоқ экан сарикча, Узиб деҳдон дўстгинам, Яхши кўйса ариқча.

Салқинида саҳарнинг Сезмасам йўл озорин. Борини башаҳарнинг Қизтиворсам бозорин.

ҚИРҚОЁҚ

Ялқовлигим сал кетди. Вақт мажбулар шоммоққа. Кун ботганда гал етди Энг охириги бошмоққа.

Ўрмон аҳдин чорлаган Карнай-сурнай кўйи-да. Бутун бахти порлаган Товусхоннинг тўйи-да.

Юриб билдим... кўзимдан Зигирча ёп оқмади: Шўшб кийган ўзим-да Пойма-пой бошмоқларим.

Дунё — кенг...

ЭХРОМ СИРИ ОЧИЛАДИМИ?

Мисрдаги тўрт ярим минг йил-лик эҳром ертўласидаги сирилик хонани энг янги технология ёрдами-да тадқиқ этишга тайёргарлик қўрилмоқда. Мўлжалга кўра, Гизодаги Буюк эҳромнинг икки тор ертўласига роботлар туширилиб, ҳалигача киришининг имкони бўлма-ган хонада фиръавн Хеопснинг қабри бор-йўқлигини аниқлаш кўзда тутилган.

Мисрлик археолог Захи Хаваз сингапурилик олимлар яратган роботни синаб кўришга киришди. У 2002 йили америкаликларнинг роботи ёрдами-да Мисрнинг етакчи олимлари иш-тирокдаги шундай тажрибада ҳам қатнашган, бироқ ўшанда робот ертў-ладаги тош деворни бузиб, 200 фут масофани босиб ўтгач, бўм-бўш ки-чина хонанинг тўрида қулфланган эшикка дўк келганди. Энди янги ро-ботга умид боғланмоқда.

Сингапурилик бир гуруҳ олим бу янги роботни яратиш учун икки йил тер тўкишди. Янги машина иккинчи эшикни очиб, эҳромнинг набатдаги хонасига кириш йўлидаги тош плита-дан ўтишга керак.

«Эҳром сирини билиш жуда муҳим. Археология илми учун бу ниҳоятда зарур. Дунёнинг барча мамлакатлари-да одамлар ўшиб сирдан воқиф бўлиш иштиёқида, — дейди доктор Хаваз Reutersга берган интервьюсида. — Бу эшиклар ортида муҳим сир бор деб ўйлайман. Эҳтимол, эҳромда ҳали ҳам Хеопснинг қабри сақланиб турган бўлиши мумкин».

Эни ва бўйи бир хил — 8x8 дюйм-даги тор ертўлалар дастлаб 1872 йили аниқланган ва уларнинг нимага хизмат қилгани борасида археолог-лар жуда кўп бош қотиришган эди. Дастлаб улар эҳромни шамоллатиб туриш учун қурилган, деган хулосага келинди. Бироқ айрим экспертлар, эҳтимол, форга ўхшаш бу ертўлалар орқали фиръавннинг руҳи боқий дунёга тушиши мўлжаллангандир, деган фикрни ҳам билдиришган.

«Тош плитанинг ортида нима бор-лиги аниқланса, биз албатта, бу икки яширин ертўла нимага мўлжаллаб қурилганини билиб оламиз. Ушанда-гина Хеопс эҳромининг сирини очадиган қалитни қўлга кириштиш мумкин бўлади», дейди немис олимлари гу-руҳининг раҳбари Р.Гантенбринк.

ЮЗ ДОЛЛАРГА ЯНГИ НОУТБУК

Яқинда машҳур Массачусетс технология университети медиа бўлими асосчиси ва раҳбари нархи 100 доллар атрофидаги компю-тер яратишга доир ўз гоёсини тақ-дим этди.

Унинг таъкидлашича, бу нoutбуқ ҳар қандай шароитда ишлайверади, электр токи йўқ жойда уни механик тарзда қувватлантириш мумкин. Профессор Негропонтеннинг Опе Laprot Per Child («Лэптон ҳар бир бола учун») нотижорат ташкилоти бир йил-да 15 миллионга яна шундай нoutбуқ-ни ишлаб чиқаришни мўлжаллаёттир. Иختирочининг баёнотига кўра, бу янги компютерлар биринчи набат-да Бразилия, Миср, Таиланд ва Жа-нубий Африка болаларига жўнатила-ди.

Шу йилнинг охиригача нoutбуқ-нинг ишчи нусхаси қўлади ва профессор Негропонтеннинг мўлжа-ли кўра, яқин-орда ҳар йили 100-150 миллион донга шундай янги ва арзон компютер ишлаб чиқариш йўлга қўй-лади. Янги компютернинг арзонли-ги уни ривожлантаётган давлатлар то-монидан қўллаб-сотиб олинишига им-кон туғдиради.

ЎН САККИЗ Ёшли ҲОКИМ

Мичиган штатидаги аҳолиси 8200 кишилик Хилсдейл шаҳарчи-сида ўтказилган сайловларда ўн саккиз яшар мактаб ўқувчиси Майкл Сеинс шаҳар ҳокими этиб сайланди.

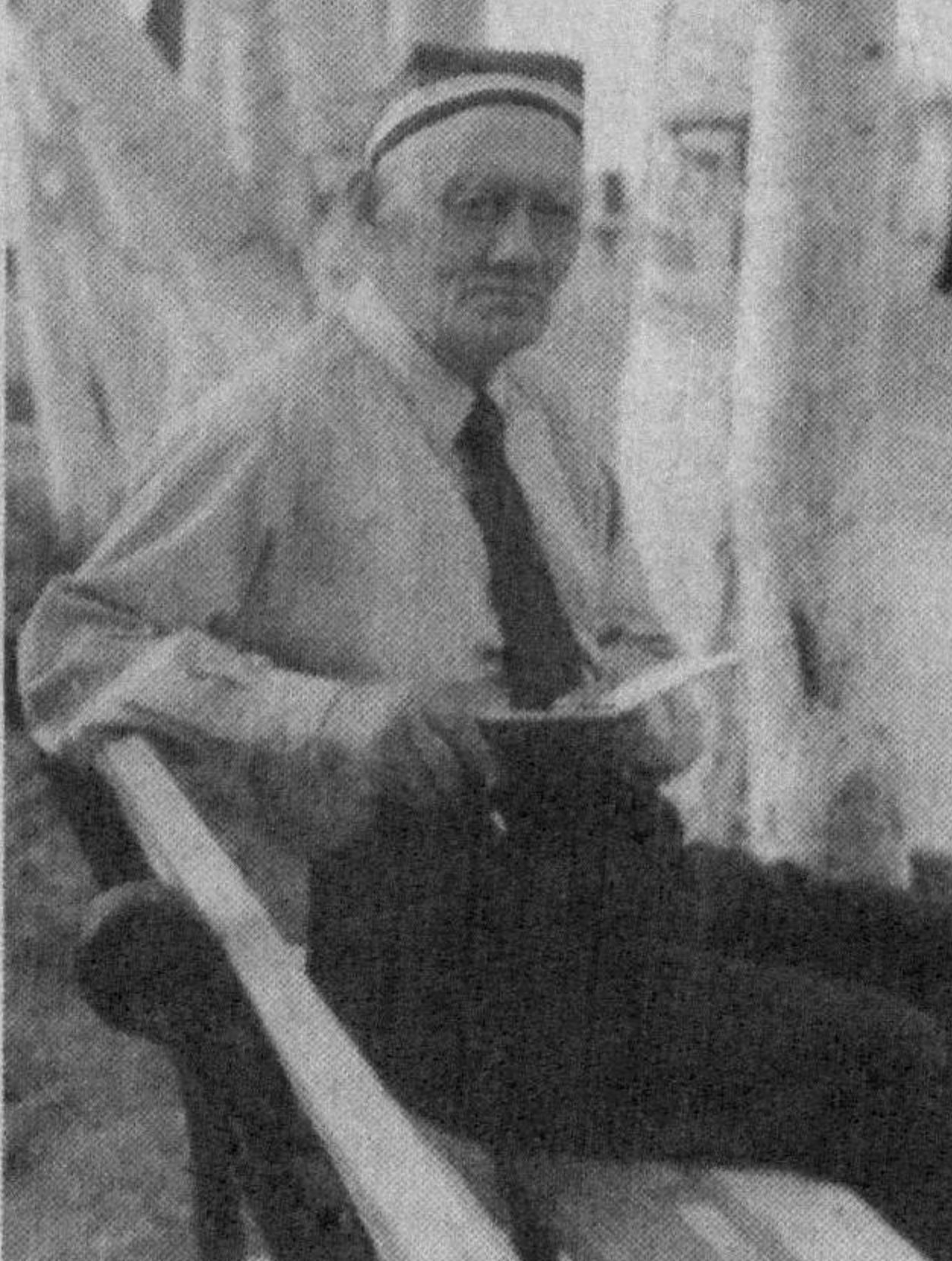
Қизғин шундаки, янги сайланган ҳоким сайлов арасида — 21 сентяб-рда ўн саккиз ёшга тўлган ва эртаси кунёқ ўз номзодини олдинга сурган. Узининг сайлов компаниясига Майкл 700 доллар сарфлади. Бу пу-лни у ёзги таътил пайти ишлаб топ-ган эди. Топган пули ташвиқот vara-қаларига ҳам етди.

Бироқ асосий ишни Майклнинг ўзи амалга оширди. У бир неча кун мобай-нида шаҳарчадаги кафе, новвойхона, аптека, хуллас, одамлар гавжум бўла-диган жойларни айланиб, ўзини та-ништирди, ҳоким бўлса нима ишлар қилишни эринмай тушунтириб чиқди. У асосий умидини шаҳарчадаги 20 ёшлиларга болаган эди ва адашмади. Майклнинг ишоничиша, шаҳарча ҳаётини ўзгартириш ва янгилаш аини шуларнинг қўлидан келаркан.

Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги «Ўзбектеатр-ижодий-ишлаб чиқариш бирлашмаси, Театр ижодкорлари уюшмаси, уюшма аъзоси режиссёр

Жуманазар ДУШАМОВнинг вазифа муносабати билан марҳумнинг оила аъзолари ва дўст-қадрдонларига чуқур таъзия изҳор қилади.

Гапонинг шайхони

Ҳақон қулади

Генрих Гейнридан сўрашибди: — Қандай қилиб, сиз шоир бўлиб ётишингиз-у, ама-кингиз бадавлат банкир бўлди? — Болалигимда менинг онам кўпроқ шеър ўқиб бе-рардилар.

Амакиннинг онаси эса унга кўпроқ қароқчилар ҳақида эртақлар ўқиб берар эдилар.

Хаваскор композитор Моцартдан «Симфония қандай ёзилади?» деб сўради.

— Сиз ҳали ёш экансиз балки баллада ёзишдан бош-ларсиз? — деди Моцарт.

— Узингиз дастлабки симфонияларни ўн беш ёшда ёзгансизку!

— Жуда тўғри, — деди Моцарт. — Лекин мен қандай ёзишни ҳеч қимдан сўрамаган эдим.

Бернард Шоу бир кун китоб дўконларидан бирида ўз қаламига мансуб пиесалардан бирини топиб олди.

Китобда «Роберт Фукса. Ҳурмат билан Бернард Шоу-дан» деган ёзув бор экан. Драматург китобни харид қилиб уни яна Роберт Фуксга юборди. Бу гал аввалги ёзувнинг тагига янгиси илова қилинган эди: «Сизга бўлган ҳурматимни яна бир бор тасдиқлайман. Шоу».

Мабодо, ҳайкалтарошлардан танишингиз йўқми? Нима қиласиз дейсизми? Хотинимнинг ҳайкалини ясатаман! Ие, нега қула-сиз? Нима, бизнинг маликаи Дилором бунга арзиймайдими? Топган гапингизни қаранг. Тирикликда ҳайкал қўйиш лозим бўлса, бизнинг хўжайинга, йўғ-е хотинга қўйиш керак!

Нега хайрон бўласиз? Хотинимнинг жо-нимга қанчалар оро киришини билсангиз эди!.. Афсуски бунга тасаввур қила олма-йсиз. Келинг, хотинимга қайси каромати учун ҳайкал ўрнатмоқчи эканлигини ай-тиб берай. Токи кўнглингизда менга нис-батан шу эркак ҳам ўзимизнинг эркаклар-данми ўзи, деган савол қолмасин.

Авалло, хотин акамиз чўнтагимизга кўриқчи итдек вафодор. Бир сўммас, бир тийинни ортиқча сарфла-шимга йўл қўймайди. Қан-дай қилиб йўл қўймайди дейсизми?

Масалан, дам олиш кун-лари улфатлар билан чойхонада «бешта-бешта» қиладиган ода-тимиз бор. Ўша кунлари хотин қўлимга ўзи ҳиммат қилган пу-лни тутқазиб тайинлайди: «Гагга тушиб кетиб, яна ош тугаб қол-масин. Яхшилаб оқватлангиз, лаллайиб ўтиравсангиз, сўхта-си совуқ улфатларингиз ароқни бир зумда гум қилишадир».

Кўрдингизми? Шундай раҳ-мат, эрининг пулига вазирлиқ хо-тинини яна қаердан топиш мум-кин. Шу боис чойхонада ўтир-сам, иложи борича еб-ичишга ҳаракат қиламан. Тўғри, баъзида хизматда туриб хотиннинг топи-ригини бажаролмасам... Йўқ-йўқ, сиз ўйлагандай, бошимда ёнғоқ чакмайди. Фақат... хафа бўлади-да!

Биласиз, табиатан юмшоқ, кўнгли бўш одамман. Хотиним қовоғини уйиб, нариги хонада ёлғиз ётишга чидамайман. Дар-ҳол қўйлақми, тилла занжирми совга қилиб, пулни беҳуда сар-флаганим учун кечирим сўрайман. Билсангиз, бизнинг хотин спидо-метрга ўхшайди. Агар бирор нар-сада сал ҳаддимдан ошгудек бўлсам ё томоқ кириб, ё иллонинг кўзидай чиройли кўзла-ри билан оғохлантириб қўяди.

Конкрет мисол борми? Бор. Яқинда машинами сотмоқчи бўлдим. Уфатларимиздан бири харидор

бўлди. «Жон оғайни, айтган нархингизга пича етмади. Бир ойда келтириб бераман», деб роса ялинди. Кейф устиди хўп деб юбо-рибман. Аммо эрталаб лафзимни эслаб, юрагим товонимга тушиб кетди. Ахир, хот-тин нима дейди?

Тўшдан сўнг улфатим машинани олиб кетмоқчи бўлди. Хотиним: «Пулини ту-гал олмагунимизча машина жойидан қўзғалмайди», деган амридан сўнг маши-нани бериб юбораримидим. У деб баҳона қилдим, бу деб баҳона қилдим. Қани кўнса. Баҳоналаримни битта-битта чипақка чиқар-иб, мени бурчакка қисиб келаведир. На-жот излаб аланг-жаланг қилиб турганимда хотин жонимга оро қирди.

ди хотин. —Қолганини олиб келасиз, машина-ни қалитини оласиз!.. Шўрлик бир менга, бир хотинга тикилиб турди-да, кўтарилди!.. Агар айтаверсам бундай мисоллар кўп. Уйга кимдир мендан қарз сўраб келса, сўроқни хотин қилади. «Қачон қайтарасиз? Гарантия борми? Ке-чикиб қолса-чи? Аними? Майли берамиз!» Шундан сўнг мен пулни чиқариб бераман. Бордию хотинимнинг қарз сўровчидан кўнгли тўлмаса, «Бериб турардик, лекин адасига ҳам пул керак бўлиб турувди» ёки шунга ўхшаш бирор баҳона қилиб эшик-ни очиб қўяди.

Мен эса меҳ-монни кузатиб қўяман.

Хуллас, иш шу даражага бориб етдики, болаларни ҳам онангга айтаман, деб кўрқитадиган бўлдим. Оиламиз билан олди-берди қиладиганлар фақат хотин билан гап-лашади.

Уйлаб кўрсам, анча-мунча ташвишлардан озод бўлибман. Бозорни хотин қилади, меҳмон-ни хотин кутади, ҳат-токи наҳорги ошлар-га ҳам хотин бориб ке-лапти, катта ўғилни-ку ўзи уйлантириб тин-читди.

Энди айтинг-чи, шундай ноёб хотинга нега ҳайкал қўймасли-гим керак?

Тунов кунби бир ул-фатим «Ув, фалончи, кўзингни оч, хотинин-гни бошинга чиқариб юбординг-ку», деб қолди. Ҳаламис, бах-тимни кўролмай ичи қуйиб кетаяпти. «Чиққан бўлса, ажаб бўпти. Чиқ-са арзийди, ўргулай».

деб узиб олдим.

Бу гапни ҳаммиша айтаман. Ҳақиқий эр-какдай яшашимга шaroит яратиб берган хо-тинимга минг раҳмат!

— Унақиси кетмайди, — гапни чўрт кес-

НОЁБ ХОТИН

Ҳақонгир МИРЗО чизган суратлар

МЕН КАБИ БЕМОР ЙЎҚ

Бу жаҳонда ёрини куйдирмаган дилдор йўқ, Қайда бир ошиқки, кўнгли ячра доғу зор йўқ!

Бир гулризаюни севди бу кўнглимни, оқибат — Бунга ул таниодан санчылмаган бир хор йўқ.

Янги Мажнунга қийин эди, сабабким, соғлар Бўдиллар ўзлаштириб саҳрони, чапгалзор йўқ.

Дер ақлки: «Кеч... бу ишқдан, молу жонинг ўйлағил!» Кўнгли айтур: «Ёрғинамга салқа бўлсин бор-йўқ!»

Не учун рангим сомондур — билмади ҳеч бир табиб, Тарихи тиб ячра, балки, мен каби бемор йўқ.

Эй янгор, бу ҳастага ёлғиз ўзингдандур шифо, Бор эса қалбингда шафқат, дематил зинҳор йўқ!

СЎРАБ ЮРМАНГ

Менинг васфимни инсофи хазонлардан сўраб юрманг, Хушомалғўйни хуш кўрган қалонлардан сўраб юрманг.

Мени мендек ҳақиқаттўй ёмонлар яхши билгайким, На яхши, на ёмон — ўртамеъиллардан сўраб юрманг.

Агар инсонда инсоний гурур йўқ — бир кесақдир ул, Дили қулликка мойил безабонлардан сўраб юрманг.

Дённат роҳини тутган боболар наслиданманким, Яна аслимни асли ноаёблардан сўраб юрманг!

Адолат ишқда ёнган киши англар менинг дардим, Фақат бедарду бе ишқ нотавонлардан сўраб юрманг.

Чинозий сўзининг шарҳин сўранг ақли расолардан, Ва лекин порасога меҳрибонлардан сўраб юрманг!

Тургун ТУРСУНБОЕВ

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАМИРАТИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ

НОШИР: «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЈАДОРЛИК КОМПАНИЈАСИ

ХОМИИ: «МАТБУОТ ТАРҚАТУВИ» АКЦИЈАДОРЛИК КОМПАНИЈАСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилымиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32

Қабулхона — 133-52-91, котибият — 136-56-50

Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 133-49-93 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 136-58-55

Савнат бўлими: 136-56-48 Назм ва наср бўлими: 136-56-48

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Редакция келган қўғалмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фақат тахририят нўратки назаридан фойдаланиши мумкин.

Навбатчи — Иқбол ҚУШШАЕВА

Саҳифаловчилар — Байрамали МУҚИМОВ, Нодир МАМАНОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.

Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 21.00.

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ. СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 058-рақам билан рўйхатга олинган. А — 3330. Буюртма Г — 151. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5